

PODPIS ZAUFANY

ILONA MAŁGORZATA

PRZYBOJEWSKA

30.12.2022 17:49:15 [GMT+1]

Dokument podpisany elektronicznie
podpisem zaufanym

dr Ilona Przybojewska
Centrum Prawa Ochrony Środowiska
Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytet Jagielloński

Autoreferat

1. Imię i nazwisko.

Ilona Przybojewska

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe lub artystyczne – z podaniem podmiotu nadającego stopień, roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej.

W 2011 uzyskałam tytuł magistra prawa po ukończeniu z wyróżnieniem studiów prawniczych na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego. Pracę magisterską pt. *Cap-and-trade: na pograniczu prawa energetycznego i prawa ochrony środowiska Unii Europejskiej* napisałam w Katedrze Prawa Europejskiego pod kierunkiem Prof. dra hab. Stanisława Biernata. Praca ta uzyskała I nagrodę w Ogólnopolskim Konkursie na Najlepszą Pracę Magisterską z Dziedziny Prawa Europejskiego LUMINARZ, organizowanym przez Europejskie Stowarzyszenie Studentów Prawa ELSA.

W 2011 roku uzyskałam również tytuł MASTER en droit privé na Université d'Orléans, na podstawie pracy dyplomowej z zakresu prawa międzynarodowego prywatnego, dotyczącej reguł kolizyjnych w braku wyboru prawa właściwego, pt. *Les améliorations de la règle de conflit applicable à défaut de choix apportées par le règlement Rome I*, napisanej pod kierunkiem Prof. Olivera Boscovic-Pillet z Université d'Orléans. W trakcie studiów magisterskich na Wydziale Prawa i Administracji ukończyłam również American Law Program prowadzony przez wykładowców z Catholic University of America, Columbus School of Law (2009) oraz Szkołę Prawa Francuskiego (École de droit français) prowadzoną przez wykładowców Université d'Orléans (2010).

Stopień naukowy doktora nauk prawnych w dyscyplinie prawo uzyskałam na podstawie uchwały Rady Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego z dnia 22 czerwca 2015 r. Pracę doktorską pt. *Znaczenie transeuropejskich sieci energetycznych dla zapewnienia bezpieczeństwa energetycznego* napisałam pod kierunkiem Prof. dra hab. Stanisława Biernata. Recenzentami mojej pracy doktorskiej byli dr hab. Zbigniew Bukowski, prof. UKW, oraz dr hab. Bartłomiej Nowak, prof. ALK.

3. Informacja o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych lub artystycznych.

Od 3 października 2015 r. jestem zatrudniona w Centrum Prawa Ochrony Środowiska (poprzednio: Katedra Prawa Ochrony Środowiska) na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego, początkowo na stanowisku asystenta, a następnie (od 1 kwietnia 2018 aż do teraz) adiunkta (zawsze jako pracownik naukowo-dydaktyczny).

Poza badaniami naukowymi (o których szerzej w dalszych częściach autoreferatu), w ramach zatrudnienia na Uniwersytecie Jagiellońskim prowadziłam następujące zajęcia dla studentów:

- wykład monograficzny w języku angielskim *Environmental and energy law*, przeznaczony dla studentów prawa II-IV roku, w tym także studentów z programu Erasmus - w semestrze zimowym roku akademickiego 2021/2022 oraz roku akademickiego 2022/2023;
- ćwiczenia z przedmiotu *Prawo ochrony środowiska w Polsce i w Unii Europejskiej*, przeznaczonego dla studentów prawa II-IV roku – od początku zatrudnienia aż do teraz;
- ćwiczenia z przedmiotu *Podstawy prawa ochrony środowiska*, przeznaczonego dla studentów administracji I stopnia – od początku zatrudnienia aż do teraz;
- warsztaty *Prawo ochrony środowiska w praktyce*, przeznaczone dla studentów prawa II-IV roku – w semestrze letnim roku akademickiego 2021/2022 (współprowadzone z dr. M. Baranem);
- ćwiczenia z przedmiotu *Prawo ustrojowe Unii Europejskiej*, przeznaczonego dla studentów prawa II-IV roku – w semestrze zimowym roku akademickiego 2015/2016.

W semestrze letnim roku akademickiego 2022/2023 będę również prowadzić konwersatorium *Prawo wobec wyzwań klimatycznych*, przeznaczone dla studentów administracji II stopnia, które nakierowane jest na analizę rzeczywistych i potencjalnych odpowiedzi systemu prawnego na problem zmian klimatycznych.

Na organizowanym przez Uniwersytet Jagielloński kursie przygotowawczym na aplikacje prawnicze od początku zatrudnienia co roku aż do teraz prowadzę zajęcia szkoleniowe z prawa Unii Europejskiej.

Ponadto prowadziłam wykłady pt. *Ochrona środowiska w energetyce* oraz *Ochrona środowiska w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym* na organizowanych przez Katedrę Prawa Europejskiego i Katedrę Prawa Ochrony Środowiska UJ studiach podyplomowych *Ochrona środowiska w prawie Unii Europejskiej i w prawie polskim* w latach 2015-2016 oraz *Prawo ochrony środowiska w prawie Unii Europejskiej i w prawie polskim* w latach 2017-2018, skierowanych m.in. do radców prawnych i przedstawicieli administracji publicznej.

W lipcu 2015 roku zostałam również wpisana na listę radców prawnych Okręgowej Izby Radców Prawnych w Krakowie, i od tego czasu jestem praktykującym radcą prawnym,

zajmującym się pomocą prawną dla podmiotów gospodarczych (w stosunkowo szerokim spektrum spraw, dotyczących prawa cywilnego, prawa gospodarczego i prawa administracyjnego). Od kilku lat prowadzę ćwiczenia z przedmiotu *Prawo Unii Europejskiej i międzynarodowa ochrona praw człowieka* dla uczestników aplikacji radcowskiej organizowanej przez Okręgową Izbę Radców Prawnych w Krakowie.

4. **Omówienie osiągnięć, o których mowa w art. 219 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2021 r. poz. 478 z późn. zm.). Omówienie to winno dotyczyć merytorycznego ujęcia przedmiotowych osiągnięć, jak i w sposób precyzyjny określać indywidualny wkład w ich powstanie, w przypadku, gdy dane osiągnięcie jest dziełem współautorskim, z uwzględnieniem możliwości wskazywania dorobku z okresu całej kariery zawodowej.**

A. **Identyfikacja osiągnięcia, o którym mowa w art. 219 ust. 1 pkt 2 lit. a) ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce**

Jako osiągnięcie naukowe stanowiące podstawę ubiegania się o stopień doktora habilitowanego nauk prawnych przedstawiam recenzowaną monografię naukową mojego autorstwa pt. *Instrumenty rynkowe w prawie ochrony środowiska Unii Europejskiej*, opublikowaną przez Wydawnictwo C.H. Beck w 2021 roku (dane publikacyjne: I. Przybojewska, *Instrumenty rynkowe w prawie ochrony środowiska Unii Europejskiej*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2021, ss. 371, ISBN 978-83-8235-353-2). Monografia ta została bardzo wysoko oceniona przez prof. dr hab. Janinę Ciechanowicz-McLean z Uniwersytetu Gdańskiego (recenzję wydawniczą przedkładałam w załączeniu do wniosku o przeprowadzenie postępowania w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego; przed opublikowaniem monografii wprowadzono zmiany mające na celu uwzględnienie uwag recenzenta).

Cele pracy

Monografia pt. *Instrumenty rynkowe w prawie ochrony środowiska Unii Europejskiej* stanowi pierwszą w polskiej doktrynie prawniczej próbę kompleksowego ujęcia instrumentów rynkowych w prawie ochrony środowiska Unii Europejskiej jako specyficznej kategorii narzędzi, charakteryzującej się istotnymi odmiennosiami tak na gruncie ich konstrukcji oraz teoretycznych założeń, jak i praktycznego funkcjonowania. Wyraża się to zwłaszcza w odniesieniu do kryteriów efektywności środowiskowej i efektywności ekonomicznej, gdyż dążenie do zwiększenia efektywności środowiskowej przy uwzględnieniu efektywności ekonomicznej stanowi rację bytu instrumentów rynkowych w prawie ochrony środowiska.

Napięcie pomiędzy względami ochrony środowiska a fundamentalną dla gospodarki rynkowej swobodą działalności gospodarczej przyczyniło się do kontestacji tradycyjnych instrumentów ochrony środowiska, mających charakter administracyjny. Władcze kształtowanie sytuacji przedsiębiorców zaczęło być postrzegane, po pierwsze, jako nieadekwatne wobec zajmowanej przez nich w ramach gospodarki rynkowej pozycji, po drugie zaś jako niewystarczająco

skuteczne wobec rosnącej skali zagrożeń dla środowiska. Dostrzeżono trudności z egzekwowaniem, kosztowność i statyczny charakter mechanizmów typu *command-and-control*, wyrażający się w braku możliwości szybkiego dostosowania do zmieniających się okoliczności, jak również brak zachęt do kontynuowania zmniejszania presji środowiskowej, skoro tylko minimalny wymagany próg zgodności zostanie osiągnięty¹. Od jakiegoś czasu stawia się zatem tezę o konieczności zmiany paradygmatu regulacyjnego w ochronie środowiska². Fundamentalnym zmianom uległy także charakter problemów środowiskowych oraz relacja człowieka ze środowiskiem³.

Jednocześnie prawo ochrony środowiska jest obecnie jedną z najszybciej rozwijających się dziedzin legislacji. Wzrost zagrożeń środowiskowych pociąga za sobą intensyfikację wysiłków prawodawców w tej sferze. Jest to szczególnie widoczne w prawie tworzonemu i inspirowanemu przez Unię Europejską. Jednym z podstawowych zjawisk towarzyszących temu rozwojowi jest wzrastający zakres zastosowania instrumentów rynkowych. Obok efektywności środowiskowej, coraz większy nacisk kładzie się na efektywność ekonomiczną stosowanych w prawie ochrony środowiska narzędzi. Stąd też w mojej ocenie warto zbadać rozmaite aspekty funkcjonowania mechanizmów rynkowych w prawie ochrony środowiska, obejmujące w szczególności ich korzenie, istotę, różnorodność i praktyczne przełożenie na realizację postawionych przed nimi zadań - biorąc przy tym pod uwagę, że są one niejako zawieszane między prawem a ekonomią. Związek między prawem a ekonomią, wyrażający się w kombinacji elementów rynkowych i pozarynkowych w ramach tej kategorii instrumentów, istotnie wpływa na ich funkcjonowanie oraz efektywność środowiskową i ekonomiczną. Hipoteza badawcza obejmuje twierdzenie, że zarówno elementy rynkowe w ramach instrumentów prawa ochrony środowiska, jak i same instrumenty rynkowe stanowią rzeczywistą wartość dodaną w kontekście środowiskowej i ekonomicznej efektywności regulacji.

Analiza wyżej określonej problematyki, jak również weryfikacja wspomnianej hipotezy badawczej, stanowią cele pracy. Potrzeba poruszenia tych zagadnień wynika z popularyzacji instrumentów rynkowych w prawie ochrony środowiska. W tym kontekście za wartą analizy uznałam konfrontację teoretycznych założeń instrumentów rynkowych z rzeczywistym funkcjonowaniem tych mechanizmów i faktycznym poziomem skuteczności w osiągnięciu przez nie celów środowiskowych. Praca ma charakter nowatorski, gdyż jak dotąd w polskiej literaturze prawniczej brakowało kompleksowego ujęcia instrumentów rynkowych w prawie ochrony środowiska z punktu widzenia ich specyfiki. Tymczasem w mojej ocenie celowe było podjęcie próby stworzenia takiego opracowania, podyktowane z jednej strony

¹ Zob. J.-P. Barde, *Polityka ochrony środowiska i jej instrumenty* [w:] *Ekonomia środowiska i zasobów naturalnych* (red. H. Folmer, L. Gabel, H. Opschoor, T. Żylicz), Warszawa 1996, s. 227.

² R.B. Stewart, *The Importance of Law and Economics for European Environmental Law*, Yearbook of European Environmental Law. Tom II, Oxford 2002, s. 12.

³ Jak wskazuje B. Rakoczy: „Współcześnie nie ma możliwości egzystowania bez wykorzystywania środowiska i oddziaływania na nie. Stąd też konieczne jest koncentrowanie się nie tylko na funkcjach ochronnych prawa, ale także, a może przede wszystkim, na funkcjach reglamentujących dostęp do zasobów środowiska i regulujących korzystanie z nich” (B. Rakoczy, *Pojęcie gospodarowania zasobami środowiska* [w:] *Prawne aspekty gospodarowania zasobami środowiska. Korzystanie z zasobów środowiska* (red. B. Rakoczy, M. Szalewska, K. Karpus), Toruń 2014, s. 20).

wspomnianym rozprzestrzenianiem się instrumentów rynkowych w prawie ochrony środowiska, a z drugiej celowością porównawczego ujęcia tematu oraz zestawienia założeń teoretycznych z rzeczywistym praktycznym funkcjonowaniem tych instrumentów. Dotyczy to w szczególności obszaru Unii Europejskiej, w której możemy obserwować wzmożone zainteresowanie instrumentami rynkowymi w ramach prawa ochrony środowiska.

Pionierski charakter ma również próba analizy oddziaływania instrumentów rynkowych w prawie ochrony środowiska w kontekście efektywności ekonomicznej i efektywności środowiskowej, a także badanie złożonych współzależności między poszczególnymi elementami analizowanych mechanizmów, które mogą rzutować na ich skuteczność bądź przeciwnie skuteczność w kontekście wspomnianych dwóch typów efektywności. Idzie przy tym o skuteczność definiowaną zgodnie z ujęciem T. Kotarbińskiego, uznającego za skuteczne takie działanie, które „prowadzi do skutku zamierzonego jako cel lub przygotowuje dalszy ciąg działania dla osiągnięcia danego celu, umożliwiając lub ułatwiając (...) dążenie do tego celu na przyszłość”⁴. Zamierzeniem realizowanym w ramach prezentowanej monografii jest wyciągnięcie wniosków *de lege lata* i *de lege ferenda* na temat tak pojmowanej skuteczności instrumentów rynkowych w prawie ochrony środowiska Unii Europejskiej, rozpatrywanej w odniesieniu do płaszczyzny efektywności środowiskowej i efektywności ekonomicznej z osobną, jak również we wspólnym bilansie. Tak ambitne założenia wymagają interdyscyplinarnego podejścia i przeprowadzenia rozważań nieograniczających się tylko do prawa ochrony środowiska, lecz także wykorzystania szerokiego tła teorii prawa, filozofii, etyki i ekonomii, co starałam się zrealizować w omawianej rozprawie. Dlatego w pracy wykorzystano polską i zagraniczną literaturę nie tylko z zakresu dogmatyki prawniczej, lecz również teorii i filozofii prawa, ale także, w istotnym zakresie, nauk pozaprawnych, w szczególności ekonomii. Monografia analizuje unormowania prawa pierwotnego i pochodnego Unii Europejskiej (w tym również prawa miękkiego) oraz orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, nie stroniąc – tam, gdzie jest to uzasadnione w kontekście problematyki pracy – od analizy prawa międzynarodowego i krajowego. Ze złożonością podejmowanej problematyki i wyjątkowym charakterem instrumentów rynkowych w prawie ochrony środowiska koresponduje szeroki wachlarz stosowanych w pracy metod badawczych, obejmujący w pierwszym rzędzie metodę dogmatycznoprawną i metodę socjologiczną ze szczególnym uwzględnieniem analizy ekonomicznej (rozumianej jako interdyscyplinarne podejście badawcze zmierzające do oceny oddziaływania prawa z gospodarczego punktu widzenia, poprzez zrekonstruowanie dających się ująć w sposób ilościowy kosztów i korzyści), lecz również metodę teoretycznoprawną, metodę historycznoprawną oraz metodę komparatystyczną.

W kontekście omawianej pracy instrumenty rynkowe rozumiane są jako węższy podzbiór instrumentów ekonomicznych, tradycyjnie przeciwstawianych instrumentom administracyjnoprawnym, takim jak pozwolenia emisyjne czy standardy jakości środowiska. Te ostatnie środki są charakterystyczne dla systemu bezpośredniej regulacji i kontroli (ang. *command-and-control*), z którym w piśmiennictwie kontrastuje się właśnie system tzw. środków ekonomicznych (do tej kategorii zalicza się w szczególności subwencje, dotacje,

⁴ T. Kotarbiński, *Traktat o dobrej robocie*, Warszawa 1982, s. 104-105.

podatki i opłaty oraz handel emisjami⁵). W przypadku części tzw. środków ekonomicznych trudno jednak dopatrzeć się jakiejś istotnej wartości dodanej w porównaniu do instrumentów administracyjnoprawnych. Nie sposób przecież uznać za taką wartość samo posługiwanie się bodźcem pieniężnym. W ramach instrumentów ekonomicznych można wszelako wyróżnić mechanizmy, których ekonomiczny charakter nie polega tylko na posiadaniu w swojej konstrukcji elementu pieniężnego. Narzędzia te uwypuklają elementy rynkowe, kreując rynek dla określonych elementów związanych z ochroną środowiska - na przykład praw do zanieczyszczania, jak ma to miejsce w ramach unijnego systemu handlu uprawnieniami do emisji gazów cieplarnianych, bądź też dóbr ekologicznych, takich jak określone ilości energii ze źródeł odnawialnych, na których bazują systemy zielonych certyfikatów. Przynajmniej w założeniu instrumenty te wykorzystują sygnały rynkowe dla osiągnięcia celów środowiskowych. Tym samym różnią się one istotnie zarówno od innych instrumentów ekonomicznych, jak i środków administracyjnoprawnych. Dlatego stały się dla mnie inspiracją i przedmiotem rozważań prowadzonych w prezentowanej monografii.

Struktura pracy i rezultaty badawcze

Rozdział pierwszy

Rozdział pierwszy dotyka zagadnień wstępnych i ma na celu stworzenie teoretycznej podbudowy pod rozważania prowadzone w kolejnych częściach pracy. W tym rozdziale przybliżyłam zjawisko ekonomizacji prawa, odnosząc się w szczególności do postulatów ruchu *Law and Economics*. Jednym z podstawowych twierdzeń charakterystycznych dla tego ruchu, łączącego w sobie komponenty, koncepcje i narzędzi prawa i ekonomii, jest założenie, że prawo powinno być efektywne w sensie ekonomicznym. W potocznym ujęciu, efektywność ekonomiczna to „relacja efektu do nakładu czynnika produkcji lub zespołu czynników produkcji”⁶. Następnie rozważam rolę ekonomii w prawie ochrony środowiska. Ta część pracy nakierowana jest na udzielenie odpowiedzi na pytanie, dlaczego i w jaki sposób doszło do wyłonienia się rynkowych instrumentów ochrony środowiska. Argumentuję tutaj, że dopuszczenie względów ekonomicznych jako jednego z dwóch czynników służących do określenia pożądanego poziomu ochrony środowiska, a konkretniej jako czynnika korygującego, znajduje uzasadnienie w zasadzie zrównoważonego rozwoju. Jakkolwiek we wszystkich ujęciach ekonomicznej efektywności mamy do czynienia z pewnymi ustępstwami w osiągnięciu wyznaczonych celów, to jednak nie stanowi to przeszkody w kontekście aplikowania kryteriów efektywności ekonomicznej do prawa ochrony środowiska - jako że *de facto* nie dąży ono w sposób absolutny do realizacji swoich celów, zakładając pewną zdolność absorpcyjną środowiska naturalnego. Analizuję również podstawowe pojęcia nauk ekonomicznych, przywoływane w kontekście stosowania instrumentów rynkowych w prawie ochrony środowiska, takie jak koszty zewnętrzne czy internalizacja kosztów zewnętrznych. Przedstawiam także klasyczne koncepcje przenoszące założenia ekonomiczne na grunt

⁵ J. Sommer, P. Kosiński, *Handel emisjami jako nowy instrument ochrony środowiska*, *Ochrona Środowiska. Prawo i Polityka* 2003, Nr 2, s. 2.

⁶ Definicja z Encyklopedii PWN: <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/efektywnosc-ekonomiczna:3896625.html> , [30.12.2022].

regulacji prawnych związanych z negatywnym oddziaływaniem na środowisko, jak teoremat Coase'a czy podatek Pigou, których założenia do pewnego stopnia inspirują kształtowanie nowoczesnych instrumentów rynkowych w prawie ochrony środowiska w postaci handlu emisjami czy systemów zbywalnych certyfikatów. Wskazuję, że jakość środowiska nie jest elementem rynku i rynek nie potrafi w oderwaniu od regulacji zapewnić odpowiedniej jakości środowiska, co przekłada się na w istocie hybrydowy charakter instrumentów rynkowych w ochronie środowiska. W ramach samych instrumentów rynkowych w prawie ochrony środowiska zawsze będą tkwić zarówno elementy rynkowe, jak i elementy pozarynkowe. Sposób połączenia elementów rynkowych i pozarynkowych będzie w istotnym zakresie rzutował na efektywność tych instrumentów, zarówno efektywność ekonomiczną, jak i oczywiście efektywność w realizacji celów środowiskowych. W zależności od konstrukcji poszczególnych typów instrumentów rynkowych w ochronie środowiska, mariaż wspomnianych komponentów może okazać się pomyślny albo niepomyślny w kontekście każdej z dwóch wyżej wymienionych kategorii efektywności. Tymczasem należy podkreślić, że dokonując wyboru instrumentów rynkowych w określonych obszarach regulacji środowiskowej liczy się nie tylko na wyższy stopień efektywności ekonomicznej tych mechanizmów w porównaniu do regulacji *command-and-control*, ale także na wzmocnioną skuteczność w zakresie realizacji celów środowiskowych.

Dalej podejmuję próbę wyodrębnienia instrumentów rynkowych z szerszego zbioru instrumentów ekonomicznych w ochronie środowiska, ich zdefiniowania i klasyfikacji, ze wskazaniem kluczowych przykładów zastosowania na szczeblu poszczególnych państw członkowskich, Unii Europejskiej i wreszcie w międzynarodowym porządku prawnym. Zazwyczaj prezentuje się dychotomiczny podział narzędzi w instrumentarium prawa ochrony środowiska na mechanizmy *command-and-control* (tradycyjne instrumenty administracyjnoprawne, takie jak standardy jakościowe czy pozwolenia emisyjne) i jednolicie traktowane mechanizmy ekonomiczne (obejmujące cały wachlarz środków, które posiadają element finansowy, od opłat emisyjnych po kolorowe certyfikaty). Jednak zestawiając ze sobą różne mechanizmy, które kwalifikowane są do kategorii instrumentów ekonomicznych, możemy dostrzec, że część z tych instrumentów ma niewiele wspólnego z rynkiem, postrzeganym jako ogół stosunków wymiennych między sprzedawcami oferującymi do sprzedaży produkty po określonej cenie (czyli zgłaszającymi podaż) a kupującymi wyrażającymi chęć zakupu tych produktów popartą odpowiednimi środkami płatniczymi (czyli zgłaszającymi popyt)⁷. Dlatego w mojej ocenie celowe jest wyodrębnienie instrumentów rynkowych jako szczególnego, wąskiego podzbioru instrumentów ekonomicznych. W toku prowadzonych rozważań, wyróżniam następujące podstawowe cechy odróżniające instrumenty rynkowe od tradycyjnych instrumentów administracyjnoprawnych oraz instrumentów ekonomicznych: 1) zmienność cen praw środowiskowych, determinowana przynajmniej częściowo funkcjonowaniem rynku; 2) mnogość opcji wyboru działań przez podmioty uczestniczące w danym instrumencie, rzutująca na elastyczność tego instrumentu i możliwość dostosowania się podmiotów partycypujących w systemie do zmieniających się

⁷ S. Młynarski, *Badania rynkowe w warunkach konkurencji*, Kraków 1995, s. 9.

okoliczności rynkowych; 3) element obrotu uprawnieniami występującymi w ramach danego instrumentu.

Następnie przeprowadzony zostaje przegląd takich mechanizmów, zarówno tych konkretnie i szczegółowo unormowanych w unijnym porządku prawnym, jak i tych, które są ledwie zarysowane w prawie unijnym, a decyzja co do ich zastosowania i określonego ukształtowania pozostawiona jest poszczególnym państwom członkowskim. W ramach wspomnianego przeglądu wskazano kluczowe założenia tych instrumentów oraz obszary unijnej regulacji środowiskowej, w jakich znajdują one zastosowanie. W oparciu o wyróżnione cechy charakterystyczne, do instrumentów rynkowych w prawie ochrony środowiska kwalifikuję rozmaite mechanizmy bazujące na zwykłych uprawnieniach emisyjnych, przekładające się w praktyce na systemy handlu uprawnieniami do emisji różnych substancji, a także bardzo zróżnicowane mechanizmy zasadzające się na wykorzystaniu kolorowych certyfikatów, które są owocem określonego zachowania zgodnego z założonym celem środowiskowym.

Opisuję także trendy legislacyjne dotyczące instrumentów rynkowych w prawie ochrony środowiska, a także aktualną i przewidywaną pozycję tych mechanizmów w unijnym prawie ochrony środowiska. Dostrzegam, że charakterystyczną cechą instrumentów rynkowych wykorzystywanych w prawie ochronie środowiska Unii Europejskiej jest przynależność do polityki klimatycznej, która – jakkolwiek formalnie niewyodrębniona - na obecnym etapie rozwoju bywa określana jako nowo wyłoniona dyscyplina prawna⁸, pozostająca *de facto* na styku unijnej polityki w dziedzinie środowiska naturalnego i polityki energetycznej. Można dostrzec rozprzestrzenianie się tych instrumentów, podyktowane próbą łączenia w tej sferze działań efektywności środowiskowej z efektywnością ekonomiczną. Jednocześnie jednak wzrastający rygorizm unormowań w łonie unijnej polityki klimatycznej może prowadzić do pomijania elementów rynkowych przedmiotowych mechanizmów na rzecz zwiększonej kontroli nad osiągnięciem celów środowiskowych. Zniekształcenie założeń instrumentów rynkowych w prawie ochrony środowiska w tym kierunku może wszelako prowadzić do wypaczenia rezultatów uzyskiwanych na polach efektywności środowiskowej i efektywności ekonomicznej.

Rozdział drugi

Rozdział drugi poświęcony jest analizie konkretnego przykładu mechanizmu rynkowego w prawie ochrony środowiska Unii Europejskiej, który jest zarazem flagowym narzędziem w unijnym instrumentarium działań nakierowanych na ochronę klimatu. W ramach rozważań dotyczących unijnego systemu handlu uprawnieniami do emisji gazów cieplarnianych (ang. *European Emissions Trading System* – EU ETS), bo o nim oczywiście mowa, przedstawiam handel emisjami jako instrument inspirowany prawem międzynarodowym, rozpatruję jego cele (co ma znaczenie w kontekście oceny efektywności tego mechanizmu) oraz identyfikuję i

⁸ K. Kulovesi, E. Morgera, M. Muñoz, *Environmental integration and multi-faceted international dimensions of EU law: Unpacking the EU's 2009 climate and energy package*, *Common Market Law Review* 2011, Nr 48, s. 829.

analizuję podstawowe elementy konstrukcyjne, z podziałem na elementy rynkowe (jak pierwotna alokacja uprawnień emisyjnych co do zasady poprzez aukcje czy obrót wtórny uprawnieniami emisyjnymi) i pozarynkowe (pozostałe komponenty, w szczególności *cap* – jednolity limit uprawnień emisyjnych). Elementy rynkowe systemu handlu uprawnieniami do emisji gazów cieplarnianych stanowią stosunkowo niewielką część prawnej materii dyrektywy EU ETS⁹. Na gruncie poczynionych rozważań podjęta zostaje próba udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy i w jakim stopniu elementy rynkowe systemu w pozytywny sposób rzutują na realizację założonych celów środowiskowych. Argumentuję, że w oderwaniu od pierwiastków pozarynkowych, elementy rynkowe nie odgrywają żadnej roli w realizacji celów środowiskowych. Nie miały one zresztą także w intencji prawodawcy unijnego takiej roli odgrywać. Jak wskazał Trybunał Sprawiedliwości w orzeczeniu w sprawie *Société Arcelor Atlantique et Lorraine i in.*¹⁰: „O ile ostatecznym celem systemu handlu uprawnieniami do emisji gazów cieplarnianych jest zmniejszenie poziomu ich emisji, system ten nie powoduje sam w sobie ich zmniejszenia, ale zachęca i sprzyja poszukiwaniu najniższych kosztów zmniejszenia wspomnianych emisji do konkretnego poziomu (...) Korzyść dla środowiska zależy od dyscypliny, z jaką zostaje ustalana całkowita ilość rozdzielonych uprawnień, które stanowią całościowy limit emisji dopuszczonych w ramach wspomnianego systemu” (pkt 31 orzeczenia). Natomiast o ile element rynkowy w postaci wtórnego obrotu uprawnieniami emisyjnymi nie pociąga za sobą efektu prośrodowiskowego *per se*, to w przypadku, gdy ten element towarzyszy określonemu pułapowi emisyjnemu, może wzmacniać efektywność środowiskową tego ostatniego. W zależności od różnych czynników związanych z sytuacją ekonomiczną i ukształtowaniem przedmiotowo istotnych unormowań, może okazać się, że system będzie motywował uczestników do ograniczania emisji w wymiarze wyższym niż wymuszony przyjętym limitem uprawnień (*cap*) bądź też redukcja będzie równa spadkowi ilości wydawanych w danym okresie uprawnień. Wywodzę, że zawsze będzie występować jakiś stopień niepewności w zakresie osiągnięcia celów omawianego instrumentu. Wobec tego, w kontekście oceny efektywności środowiskowej EU ETS jako systemu zbywalnych uprawnień w wariacie *cap-and-trade*, można wyprowadzić wnioski, że *trade* (handel) wspiera *cap* (limit); ponadto handel potencjalnie umożliwia osiągnięcie efektywności ekonomicznej przez *cap-and-trade*, gdyż powoduje poddanie kwestii ograniczania emisji gazów cieplarnianych przez poszczególne podmioty ich decyzjom biznesowym, uzależnionym od rachunku ekonomicznego i przewidywań na temat okoliczności rzutujących na funkcjonowanie rynku uprawnień. Osiągnięcie efektywności ekonomicznej nie jest jednak zagwarantowane przez elementy rynkowe przedmiotowego instrumentu; elastyczność systemu immanentnie wiąże się z ryzykiem związanym z nieprzewidywalnością rozwoju wydarzeń na rynku uprawnień emisyjnych. Oceniając efektywność handlu emisjami w odniesieniu do jego specyficznych celów środowiskowych, wskazuję, że wynik takiej oceny zależy w znacznej mierze od ustalenia celów unijnego systemu handlu uprawnieniami do emisji gazów cieplarnianych – czy jest to sama redukcja

⁹ Dyrektywa 2003/87/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 13.10.2003 r. ustanawiająca system handlu przydziałami emisji gazów cieplarnianych we Wspólnocie oraz zmieniająca dyrektywę Rady 96/61/WE (Dz. Urz. UE L 275 z 25.10.2003 r., s. 32, ze zm.).

¹⁰ Wyrok TSUE z dnia 16 grudnia 2008 r. w sprawie C-127/07 *Société Arcelor Atlantique et Lorraine i inni przeciwko Premier ministre, Ministre de l'Écologie et du Développement durable i Ministre de l'Économie, des Finances et de l'Industrie*, ECLI:EU:C:2008:728.

emisji, czy też rzeczywisty cel jest bardziej dalekosiężny i obejmuje także przestawienie sektora energetycznego na zupełnie inny model funkcjonowania, możliwy do osiągnięcia jedynie przez inwestycje w technologie umożliwiające daleko idącą redukcję emisji. W przypadku przyjęcia węższego celu środowiskowego, przy zapewnieniu odpowiedniej kontroli, raportowania i weryfikacji emisji (aby zagwarantować pełne pokrycie emisji w rozliczanych uprawnieniach), jego realizacja będzie determinowana elementem pozarynkowym w postaci wyznaczonego *cap*. Natomiast jeżeli przyjmuje się drugie założenie (że celem handlu emisjami jest nie tyle określona procentowo redukcja emisji gazów cieplarnianych, a silne stymulowanie inwestycji pozwalających radykalnie zmniejszyć emisję), to trzeba pamiętać, że osiągnięcie takiego celu zależy od kształtowania się cen uprawnień (które nie są bezpośrednio determinowane przez elementy pozarynkowe), a nie od liczby uprawnień dostępnych na rynku. Rozdział drugi wieńczy analiza dalszych perspektyw dla handlu emisjami w Unii Europejskiej; w tej części argumentuję, że kierunek zmian wprowadzanych do systemu EU ETS powoduje osłabienie ekonomicznej efektywności przedmiotowego instrumentu, związane z utratą jego elastyczności postrzeganej jako mnogość opcji wyboru dostępnych dla jego uczestników i będącej jedną z fundamentalnych cech systemu handlu emisjami jako instrumentu rynkowego w prawie ochrony środowiska Unii Europejskiej.

Rozdział trzeci

Rozdział trzeci poświęcony jest koncepcji kolorowych certyfikatów jako instrumentów zwiększenia korzystania z odnawialnych źródeł energii i wzmocnienia efektywności energetycznej (na co nakierowane są odpowiednio systemy zielonych i białych certyfikatów). Podobnie jak w przypadku części poświęconej unijnemu systemowi handlu uprawnieniami do emisji gazów cieplarnianych, także w ramach tego rozdziału zostają zestawione i omówione elementy rynkowe i pozarynkowe tych instrumentów, ze wskazaniem ich praktycznego oddziaływania na całościowe funkcjonowanie oraz efektywność w realizacji celów środowiskowych. Rozważania prowadzone w rozdziale trzecim posiadają w istotnym zakresie walor prawnoporównawczy, ponieważ na szczeblu prawa unijnego nie stworzono jednolitego systemu białych czy zielonych certyfikatów; odnośne regulacje unijne jedynie sugerują (w przypadku zielonych certyfikatów) bądź sugerowały (w przypadku białych certyfikatów)¹¹ możliwość wykorzystania systemów opartych na takich jednostkach odpowiednio w celu zwiększania udziału energii ze źródeł odnawialnych bądź wzmocnienia efektywności energetycznej. Analizując jednak tego rodzaju systemy znajdujące zastosowanie w poszczególnych państwach członkowskich, możliwe jest dostrzeżenie pewnych elementów wspólnych, decydujących o przynależności danego modelu do kategorii mechanizmów

¹¹ O ile dyrektywa RED II (tj. dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2018/2001 z 11.12.2018 r. w sprawie promowania stosowania energii ze źródeł odnawialnych, Dz. Urz. UE L 328 z 21.12.2018, s. 82, ze zm.) w definicji systemów wsparcia w art. 2 pkt 5 nawiązuje do zielonych certyfikatów, o tyle na gruncie unormowań prawa Unii Europejskiej dotyczących efektywności energetycznej załączek regulacji systemu białych certyfikatów istniał w art. 3 lit. s) poprzednio obowiązującej dyrektywy w sprawie efektywności energetycznej (tj. dyrektywy 2006/32/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 5 kwietnia 2006 r. w sprawie efektywności końcowego wykorzystania energii i usług energetycznych oraz uchylającej dyrektywę Rady 93/76/EWG, Dz. Urz. UE L 114 z 27.4.2006, s. 64), uchylonej następnie przez dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/27/UE z 25.10.2012 r. w sprawie efektywności energetycznej, zmiany dyrektyw 2009/125/WE i 2010/30/UE oraz uchylenia dyrektyw 2004/8/WE i 2006/32/WE (Dz. Urz. UE L 315 z 14.11.2012, s. 1).

opartych na zielonych bądź białych certyfikatach. Początkowa część rozważań (dotycząca określenia celów oraz podstawowych elementów konstrukcyjnych kolorowych certyfikatów, w rozbięciu na elementy rynkowe – jak możliwość zbywania certyfikatów - i pozarynkowe, czyli na przykład opłata zastępcza; właściwie obrót certyfikatami stanowi swoiste zwieńczenie całej konstrukcji, w której przeważają komponenty administracyjne) prowadzona jest odrębnie w stosunku do zielonych i białych certyfikatów, lecz następnie, po etapie oceny efektywności certyfikatów w zakresie ich specyficznych celów środowiskowych, rozważania łączą się. Na przykładzie opłaty zastępczej jako nieobligatoryjnego elementu pozarynkowego można zauważyć, że paradoksalnie także obecność elementów pozarynkowych może przyczyniać się do większego stopnia elastyczności systemu, pomimo że bardzo często podkreślaną różnicą zachodzącą pomiędzy tradycyjnymi instrumentami administracyjnoprawnymi a mechanizmami rynkowymi w ochronie środowiska jest właśnie znacznie wyższy stopień elastyczności tych ostatnich. Prowadzone rozważania uzasadniają wysunięcie wniosku, że kluczowym elementem rzutującym na efektywność środowiskową tak handlu emisjami, jak i kolorowych certyfikatów, jest właściwe określenie pułapu (*cap*), tyle że w odróżnieniu od unijnego systemu handlu uprawnieniami do emisji gazów cieplarnianych *cap* ma wymiar pozytywny i minimalny (występując pod postacią procentowo określonego progu „zielonej” energii, jaka powinna zostać wygenerowana, czy progu oszczędności energii), a nie negatywny i maksymalny (jak górny limit emisji gazów cieplarnianych, wyrażający się w liczbie dostępnych na rynku uprawnień do emisji gazów cieplarnianych). W przypadku zielonych certyfikatów, wolumen energii ze źródeł odnawialnych jest dookreślony przynajmniej co do minimum bądź maksimum: jeżeli w systemie nie ma klauzuli typu *opt-out* (nie jest przewidziana możliwość zwolnienia się z obowiązków w zakresie określonego udziału energii ze źródeł odnawialnych przez zapłatę opłaty zastępczej), rzeczywiście osiągnięte wartości co do odnawialnych źródeł będą co najmniej takie, jak narzucony udział; jeżeli natomiast uczestnicy systemu mają możliwość wybrania zapłaty opłaty zastępczej, narzucony pułap reprezentować będzie maksymalny poziom energii ze źródeł odnawialnych możliwy do uzyskania. W tym drugim przypadku znany jest za to uprzednio maksymalny możliwy koszt systemu zielonych certyfikatów¹². Zatem ewentualnie obniżony poziom efektywności środowiskowej będzie rekompensowany wzrostem efektywności ekonomicznej. Jest to interesujący przykład korelacji między efektywnością środowiskową a efektywnością ekonomiczną, ilustrujący tezę, że niekiedy nie można liczyć na jednoczesną maksymalizację obu wspomnianych wartości. Również i ten rozdział zawiera dociekania odnoszące się do dalszych perspektyw dla kolorowych certyfikatów w Unii Europejskiej.

Rozdział czwarty

W czwartym rozdziale przedstawiono analizę całego wachlarza zagadnień problemowych związanych ze stosowaniem instrumentów rynkowych w prawie ochrony środowiska Unii Europejskiej, w pierwszej kolejności z punktu widzenia traktatowego zakotwiczenia unijnej

¹² D. Poputoaia, M. Fripp, *European Experience with Tradable Green Certificates and Feed-in Tariffs for Renewable Electricity Support*, Oxford 2008, s. 9-10.

polityki w dziedzinie środowiska naturalnego. Przepisy Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej¹³ w tytule poświęconym tej sferze aktywności przewidują rozmaite zasady prawa ochrony środowiska (zasada prewencji, zasada przezorności, zasada naprawiania szkody w pierwszym rzędzie u źródła, zasada „zanieczyszczający płaci”, wymienione w art. 191 ust. 2 TfUE) i czynniki, które winny być brane pod uwagę przy kształtowaniu unijnej polityki w dziedzinie środowiska naturalnego (dostępne dane naukowe, warunki środowiska naturalnego w różnych regionach Unii, potencjalne korzyści i koszty, które mogą wynikać z działania lub zaniechania czy wreszcie gospodarczy i społeczny rozwój Unii jako całości i zrównoważony rozwój jej regionów, wskazane w art. 191 ust. 3 TfUE); w mojej ocenie oryginalny charakter opisanych w poprzednich rozdziałach instrumentów rynkowych w prawie ochrony środowiska Unii Europejskiej uzasadnia poczynienie obserwacji dotyczących ich kompatybilności (bądź braku kompatybilności) względem wspomnianych elementów regulacji traktatowej. Początkowa część rozważań w odniesieniu do każdej wspomnianej zasady i czynnika została poświęcona rozpoznaniu tych elementów. Na szczególną uwagę zasługuje w moim przekonaniu kwestia zgodności unijnego systemu handlu uprawnieniami do emisji gazów cieplarnianych z zasadą „zanieczyszczający płaci”. Zasadę materialnej odpowiedzialności sprawcy zanieczyszczenia będą wypełniać nie tylko unormowania poświęcone odpowiedzialności podmiotów w ochronie środowiska, ale również takie regulacje, które będą prowadziły do ujęcia kosztów zanieczyszczenia w rachunku ekonomicznym podmiotów gospodarczych (co będzie równoznaczne z internalizacją środowiskowych kosztów zewnętrznych). Jednak na poziomie szczegółowym warto dostrzec problemy, jakie potencjalnie mogą wiązać się z zastosowaniem tego pryncypium. Otóż, po pierwsze, przypisanie materialnej odpowiedzialności dokonuje się poprzez stwierdzenie związku przyczynowego między możliwą do oszacowania szkodą a zachowaniem możliwego do zidentyfikowania sprawcy. Drugą trudnością, odnoszącą się do realizacji wspomnianej zasady przez unijny system handlu uprawnieniami do emisji gazów cieplarnianych, jest problem współmierności zapłaty za zanieczyszczenie, wynikający nie tylko z problemu adekwatnej wyceny szkód środowiskowych, ale ze sposobu alokacji uprawnień emisyjnych. Nieodpłatna alokacja uprawnień emisyjnych narusza zasadę „zanieczyszczający płaci”. Nawet jednak w przypadku konieczności zapłaty za całość emisji przy zastosowaniu aukcyjnej sprzedaży uprawnień w ramach alokacji pierwotnej pozostaje problem ekwiwalentności zapłaty. W praktyce funkcjonowania rynków uprawnień emisyjnych, cena uprawnień nie będzie wykazywać żadnej korelacji z poziomem zagrożeń dla środowiska, związanych z emisją danego rodzaju substancji. Zasada „zanieczyszczający płaci” będzie zatem doznawać urzeczywistnienia bardziej w kontekście działań zmierzających do ograniczenia ilości wprowadzanych do środowiska zanieczyszczeń, które wiążą się w sposób nieodzowny z potrzebą poniesienia określonych nakładów inwestycyjnych. Koszty konieczne do ograniczenia emisji w danej instalacji są najprostszym z dostępnym mierników ekwiwalentnej zapłaty za zanieczyszczenie, możliwym do zastosowania bez potrzeby przeprowadzania skomplikowanych obliczeń; na pewno jest to wyznacznik bardziej miarodajny niż fluktuujące bez związku ze skalą zagrożeń dla środowiska ceny uprawnień emisyjnych.

¹³ Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana, Dz. Urz. UE C 83 z 30.3.2010 r., s. 47) – dalej jako: „TfUE”.

Analiza zgodności przedmiotowych mechanizmów powinna również zostać przeprowadzona w odniesieniu do ogólniejszych kwestii traktatowych, takich jak zakres swobodnego uznania państw członkowskich co do kształtowania i stosowania instrumentów rynkowych w ochronie środowiska. W tym miejscu rozważań zwracam uwagę na problem wysokiego stopnia centralizacji EU ETS, co zaprzecza traktatowo określonej w art. 288 TfUE charakterystyce dyrektywy jako jednego z rodzajów unijnych aktów prawa pochodnego; dyrektywa EU ETS pozostawia państwom członkowskim bardzo niewielki zakres swobodnego uznania, ograniczający się praktycznie do uregulowania kwestii o charakterze organizacyjno-technicznym.

W omawianym rozdziale roztrząsam także interakcje zachodzące pomiędzy instrumentami tradycyjnymi a instrumentami rynkowymi w ochronie środowiska. Podkreślam, że instrumenty rynkowe zawsze zawierają odgrywające istotną rolę elementy pozarynkowe, dlatego w ramach tego samego zakresu zastosowania rzadko spotyka się je we współistnieniu z tradycyjnymi instrumentami administracyjnoprawnymi. Natomiast dość często spotykane jest wzajemne uzupełnianie się instrumentów rynkowych i innych instrumentów ekonomicznych, instrumentów informacyjnych oraz instrumentów dobrowolnych. Odnosząc się do interakcji zachodzących pomiędzy poszczególnymi instrumentami rynkowymi w ochronie środowiska, wywodzę liczne wnioski *de lege lata* i *de lege ferenda* na temat funkcjonalnych zależności między handlem emisjami oraz systemami białych i zielonych certyfikatów na polu ich efektywności środowiskowej. Wskazuję, że pomiędzy takimi poszczególnymi komponentami unijnej aktywności klimatycznej, które są nakierowane na wspólny cel redukcji emisji gazów cieplarnianych, zachodzą zaskakujące antagonizmy. Instrumenty te, zamiast wzajemnie się wzmacniać, często wzajemnie się osłabiają – innymi słowy, pożądane rezultaty osiągnięte w ramach jednego instrumentu będą podważać skuteczność kolejnego instrumentu. Poszczególne środki przyjęte w ramach unijnej polityki klimatycznej pozostają w relacji charakteryzowanej jako „nieszczęśliwe małżeństwo”¹⁴. Przykładowo, wspieranie odnawialnych źródeł energii będzie powodowało redukcję emisji w sektorach objętych handlem uprawnieniami do emisji gazów cieplarnianych, zmniejszając popyt na uprawnienia, co przekładać się będzie na osłabienie sygnału cenowego do podejmowania długoterminowych decyzji inwestycyjnych nakierowanych na technologie niskoemisyjne¹⁵. Jakkolwiek praktyka łącznego funkcjonowania poszczególnych segmentów unijnej polityki klimatycznej pokazuje, że ogólnie rzecz biorąc, współgrają one w redukcji emisji gazów cieplarnianych, to jednak mariaż ten nie motywuje do redukcji emisji powyżej określonego progu procentowego, ponieważ rzeczywiście może zwiększać koszty dostosowania. Odnosząc powyższe do określenia rzeczywistego celu tego zestawu środków, należy wskazać, że wspomniane wyżej dysonanse nie pojawią się w sytuacji, gdy porzestanie się na węższym ujęciu efektywności środowiskowej. Wtedy osiągnięcie określonego pułapu redukcji emisji gazów cieplarnianych jest kwestią odpowiednio określonego limitu, a zamierzony cel zostanie zrealizowany niezależnie od tego, czy i jak

¹⁴ J.B. Skjærseth, *Linking EU climate and energy policies: policy-making, implementation and reform*, International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics 2016, vol. 16, s. 521.

¹⁵ *Ibidem*, s. 511-512.

funkcjonują systemy zielonych i systemy białych certyfikatów. Jeżeli natomiast w rzeczywistości chodzi o maksymalne możliwe ograniczenie emisji, doprowadzenie do całościowej transformacji unijnej gospodarki w zamyśle osiągnięcia neutralności klimatycznej - skuteczne systemy białych i systemy zielonych certyfikatów będą raczej zniechęcać do wyjścia poza określony minimalny pułap redukcji.

Analizując współzależności w ramach omawianej triady instrumentów rynkowych aktywności klimatycznej (handel emisjami – system zielonych certyfikatów – system białych certyfikatów), warto z kolei zwrócić uwagę na relacje występujące między tymi mechanizmami na polu efektywności ekonomicznej. Jeżeli efektywność ekonomiczną traktujemy jako możliwość uzyskania określonych rezultatów jak najmniejszymi środkami, musimy dojść do wniosku, że harmonizuje ona z efektywnością środowiskową w ujęciu wąskim, natomiast kontrastuje z efektywnością środowiskową w ujęciu szerokim. Współzależności między handlem emisjami a systemem białych lub systemem zielonych certyfikatów, które w naturalnym przebiegu wydarzeń prowadzą do obniżenia popytu na uprawnienia emisyjne i w konsekwencji obniżenia ich cen, sprzyjają osiągnięciu redukcji emisji gazów cieplarnianych w określonym procentowo wymiarze przy jak najniższych kosztach. Natomiast te same współzależności godzą w możliwość osiągnięcia wyższego niż wprost zakładany stopnia ograniczenia emisji gazów cieplarnianych.

Rozdział piąty

Rozdział piąty wieńczy dotychczasowe rozważania, przedstawiając ocenę efektywności instrumentów rynkowych w prawie ochrony środowiska Unii Europejskiej. W ramach tej części pracy, dociekania prowadzone są na trzech zasadniczych płaszczyznach: efektywności środowiskowej, efektywności ekonomicznej i wreszcie bilansu obu wspomnianych kategorii efektywności. Rozpatrując efektywność środowiskową, odnoszę się w pierwszej kolejności do ogólnych celów unijnej polityki w dziedzinie środowiska naturalnego, następnie zaś do dążeń stawianych przed omawianymi instrumentami rynkowymi jako narzędziami ochrony klimatu. W tej części rozdziału następuje odniesienie się do pierwszej części przyjętej hipotezy badawczej, w myśl której elementy rynkowe w ramach instrumentów prawa ochrony środowiska i same instrumenty rynkowe stanowią rzeczywistą wartość dodaną z punktu widzenia efektywności środowiskowej.

Przyjmuję, że efektywność środowiskową należałoby rozpatrywać jako „stopień realizacji założonych celów w zakresie ochrony środowiska”¹⁶. Za ekologicznie skuteczne czy środowiskowo efektywne należy postrzegać takie działanie, które „prowadzi do skutku zamierzonego jako cel lub przygotowuje dalszy ciąg działania dla osiągnięcia danego celu, umożliwiając lub ułatwiając (...) dążenie do tego celu na przyszłość”¹⁷.

¹⁶ J. Dyduch, *Handel uprawnieniami do emisji zanieczyszczeń powietrza*, Warszawa 2013, s. 36.

¹⁷ T. Kotarbiński, *Traktat o dobrej robocie...*, *op.cit.*, s. 104-105.

W prowadzonych rozważaniach dochodzę do wniosku, że rynkowy charakter danego instrumentu nie gwarantuje większej efektywności środowiskowej, a przy pozostawieniu dużej liczby istotnych komponentów grze sił rynkowych, pojawia się ryzyko obniżenia efektywności środowiskowej, z uwagi na awersję do nadmiernego ryzyka po stronie podmiotów uczestniczących. W porównaniu do tradycyjnych instrumentów administracyjnoprawnych, mechanizmy rynkowe mogą wzmacniać efektywność środowiskową pod warunkiem kształtowania się cen przedmiotów obrotu w ramach danego typu instrumentów na odpowiednio wysokim poziomie – co jednak determinowane jest szeregiem różnych okoliczności, sytuujących się zarówno wewnątrz danego instrumentu i sposobu ukształtowania jego elementów pozarynkowych, jak i na zewnątrz. Można zatem uznać, że pierwsza część określonej we wstępie pracy hipotezy badawczej została zweryfikowana jako częściowo odpowiadająca prawdzie, lecz wymagająca pewnej korekty. Mianowicie, uzasadnione wydaje się przyjęcie, że elementy rynkowe w ramach instrumentów prawa ochrony środowiska i same instrumenty rynkowe potencjalnie mogą stanowić rzeczywistą wartość dodaną w kontekście efektywności środowiskowej, pod warunkiem, że ich stosowaniu towarzyszą sprzyjające okoliczności prawne i faktyczne.

W tym miejscu warto w mojej ocenie zwrócić uwagę na fakt możliwej zmienności poziomu efektywności środowiskowej w zależności od płynnych przeradzających się okoliczności faktycznych. W tym kontekście można postawić pytanie, na ile obecne czasy, charakteryzujące się od rewolucji przemysłowej przemożnym i dynamicznie wzrastającym wpływem człowieka na środowisko przyrodnicze (najczęściej o charakterze negatywnym), określane mianem antropocenu, mogą modyfikować parametry efektywności środowiskowej instrumentów rynkowych. Instrumenty rynkowe wydają się być szczególnie zdadne do rozwiązywania problemów środowiska naturalnego, ukazywanych jako charakterystyczne dla antropocenu, których specyfika zasada się w szczególności na globalnym wymiarze i potencjalnie destrukcyjnym wpływie na funkcjonowanie człowieka. Czynnikiem, który predestynuje instrumenty rynkowe w prawie ochrony środowiska do odegrania szczególnej roli w tym kontekście, jest na pewno ich elastyczność, wyrażająca się w istnieniu wachlarza możliwości działań pozwalających na dostosowanie się do regulacji ograniczających oddziaływanie człowieka na środowisko i zapewniana właśnie przez rynkowe elementy przedmiotowych mechanizmów, jak możliwość obrotu „dobraami środowiskowymi” czy „prawami do zanieczyszczenia”. Po wtóre, w przypadku działań globalnych wątek ekonomicznej efektywności ma kluczowe znaczenie, w szczególności uwzględnienie kwestii kosztowych powinno mieć miejsce także w kontekście wyboru rodzajów działań przy zwiększającej się antropogenicznej presji na środowisko naturalne. Wydaje się również, że instrumenty rynkowe mają duży potencjał stosunkowo łatwego dostosowania do aplikacji w różnych okolicznościach.

Przechodząc z kolei do weryfikacji drugiej części hipotezy badawczej, w świetle której elementy rynkowe w ramach instrumentów prawa ochrony środowiska, jak i same instrumenty rynkowe stanowią rzeczywistą wartość dodaną w kontekście efektywności ekonomicznej, wskazuję w pierwszej kolejności, że efektywność ekonomiczna instrumentów prawa ochrony środowiska jest postrzegana w dwojaki sposób: jako minimalizacja łącznych

kosztów osiągnięcia celu ekologicznego lub osiągnięcie celu ekologicznego w jak najwyższym stopniu przy określonej wielkości kosztów¹⁸. W obu przypadkach ocena efektywności ekonomicznej zasadza się więc na relacji ponoszonych nakładów do osiągniętych efektów. W odniesieniu do analizowanych w pracy instrumentów rynkowych w prawie ochrony środowiska Unii Europejskiej można przyjąć takie rozumienie efektywności ekonomicznej, w którym będzie ona dotyczyła relacji pomiędzy ponoszonymi nakładami a osiąganymi rezultatami (odnoszonymi do wąsko sformułowanego celu nieprzekroczenia założonego pułapu emisji gazów cieplarnianych).

Tak interpretowaną efektywność ekonomiczną można moim zdaniem rozpatrywać na dwóch płaszczyznach, makro- i mikroekonomicznej. Ocena efektywności ekonomicznej na tej pierwszej płaszczyźnie dokonywana jest w odniesieniu do gospodarki, nie zaś z punktu widzenia wyników poszczególnych adresatów instrumentów rynkowych w ochronie środowiska. Pod uwagę brane jest funkcjonowanie polityki klimatycznej Unii Europejskiej jako ogólnej i nierozzerwalnej całości, w ramach której poszczególne elementy (w tym poszczególne instrumenty rynkowe) wykazują rozmaite współzależności i oddziałują nie tylko na swoich adresatów, ale na gospodarkę postrzeganą jako całość.

W aspekcie makroekonomicznym efektywność ekonomiczną omawianych w pracy instrumentów rynkowych w ochronie środowiska powinno się w mojej ocenie rozpatrywać nie tyle jako minimalizację łącznych kosztów osiągnięcia celu ekologicznego, a raczej na płaszczyźnie realizacji celu ekologicznego w jak najwyższym stopniu przy określonej wielkości kosztów. Takie ujęcie jest uzasadnione przez wzgląd na okoliczność, że oczywiście za jedną z podstawowych zalet instrumentów rynkowych w ochronie środowiska uznaje się ich potencjał w zakresie zmniejszania kosztów osiągania zgodności z regulacjami środowiskowymi, ale z drugiej strony, wyznaczone cele wydają się stanowić nie ostateczne punkty docelowe, tylko pewne minimalne progi, które najlepiej byłoby znacznie przekroczyć (najdobitniej widać to w kontekście reform unijnego systemu handlu uprawnieniami do emisji gazów cieplarnianych).

Biorąc pod uwagę powyższe, należy stwierdzić, że obecne ukształtowanie poszczególnych instrumentów rynkowych związanych z unijną polityką klimatyczną oraz determinowane takim ukształtowaniem współzależności pomiędzy unijnym systemem handlu uprawnieniami do emisji gazów cieplarnianych a krajowymi systemami opartymi na białych i zielonych certyfikatach nie pozwalają na zwiększanie poziomu realizacji celu środowiskowego w oderwaniu od istotnego zwiększenia kosztów.

Na przeszkodzie temu stoją antagonizmy w funkcjonowaniu omawianej triady instrumentów rynkowych w unijnym prawie ochrony środowiska (opisane w rozdziale czwartym monografii), lecz istotnym problemem jest również podejście prawodawcy unijnego, który celem wzmocnienia efektywności środowiskowej systemu handlu emisjami ingeruje weń w sposób interwencyjny, co rzutuje na wzrost cen uprawnień do emisji gazów cieplarnianych.

¹⁸ L. Wicke, *Umweltökonomie*, Monachium 1991, s. 402, za: J. Dyduch, *Handel uprawnieniami...*, *op.cit.*, s. 38.

Z kolei ocena efektywności ekonomicznej na płaszczyźnie mikroekonomicznej jest oparta na określeniu możliwości dostosowania się przez przedsiębiorców do regulacji polityki klimatycznej możliwie jak najniższym kosztem, czyli jest prowadzona z punktu widzenia podmiotów uczestniczących w realizacji środków z tej dziedziny.

Za przyjęciem interpretacji pojęcia efektywności ekonomicznej w aspekcie mikroekonomicznym jako odnoszącego się do minimalizacji kosztów osiągnięcia celów ekologicznych przemawia w szczególności okoliczność, że w bardzo wielu dokumentach uzasadniających stosowanie instrumentów rynkowych w ochronie środowiska (również tych wydawanych przez instytucje unijne) za jedną z głównych, jeżeli wręcz nie główną, wartość dodaną takich narzędzi w zestawieniu z mechanizmami typu *command-and-control* uznawana jest właśnie okoliczność, że cel środowiskowy realizowany jest przez te podmioty, które najmniej to kosztuje, a reszta nabywa uprawnienia emisyjne czy kolorowe certyfikaty, zapewniając premię ze sprzedaży takich jednostek podmiotom, które dysponują ich nadwyżką w związku z realizacją przez nie celu środowiskowego.

Wysnuwam tu wniosek, że w ostatecznym rozrachunku efektywność energetyczna w aspekcie mikroekonomicznym będzie zależeć głównie od decyzji podejmowanych przez podmioty zobowiązane w ramach instrumentów rynkowych związanych z polityką klimatyczną Unii Europejskiej – co w praktyce może dać bardzo różne rezultaty, zważywszy na niemożliwy do wyeliminowania czynnik ryzyka.

Również w kontekście efektywności ekonomicznej odnoszę się do aktualnych okoliczności faktycznych, ponieważ rozważania podjęte w ramach jednego z podrozdziałów stanowią próbę odpowiedzi na pytanie, czy i w jaki sposób efektywność ekonomiczna instrumentów rynkowych w prawie ochrony środowiska Unii Europejskiej może być dotknięta przez zaszłości związane z kryzysem ekonomicznym. W mojej ocenie uzasadnione jest twierdzenie, iż w przypadku kryzysu ekonomicznego bezpieczniejsze w kontekście efektywności ekonomicznej jest stosowanie instrumentów, w których element kosztowy jest pewny – a w świetle przyjętej w rozdziale pierwszym niniejszego opracowania klasyfikacji, nie będą to instrumenty rynkowe.

Swoistą kłamrę opracowania stanowi podrozdział *Efektywność środowiskowa a efektywność ekonomiczna instrumentów rynkowych: czy można mieć wszystko? Pożądane kierunki rozwoju instrumentów rynkowych w ochronie środowiska* - w którym odnoszę się do przyszłości tej kategorii narzędzi w dyspozycji prawa ochrony środowiska z punktu widzenia ich skuteczności z uwzględnieniem zarówno aspektu środowiskowego, jak i ekonomicznego.

Na podstawie dotychczas przeprowadzonych rozważań wywodzę, że tak jak w przypadku pozytywnego oddziaływania na efektywność środowiskową, oddziaływanie instrumentów rynkowych w ochronie środowiska i komponentów stanowiących ich rynkowy rdzeń na efektywność ekonomiczną nie tyle ma, co raczej może mieć charakter pozytywny. Zarówno w kontekście efektywności środowiskowej, jak i efektywności ekonomicznej, zależy to od splotu okoliczności prawnych i faktycznych, przekładających się na ukształtowanie i

funkcjonowanie wspomnianych instrumentów. Sposób ukształtowania mechanizmów rynkowych w ochronie środowiska może czynić je bardziej lub mniej odpornymi, w kontekście zabezpieczenia założonego modelu funkcjonowania, na różne zdarzenia i zjawiska w dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości. Wskazuję kilka barier zaburzających odporność tych instrumentów, które w mojej ocenie można jeżeli nie w całości, to przynajmniej w znacznej mierze zneutralizować.

Podsumowując prowadzone w prezentowanej monografii rozważania, stwierdzam, że istnieje stosunkowo szerokie pole optymalizacji funkcjonujących instrumentów rynkowych powiązanych z unijną polityką klimatyczną, i to zarówno pod kątem efektywności środowiskowej, jak i efektywności ekonomicznej. Zastanawiając się, czy w ogóle możliwa jest jednoczesna maksymalizacja efektywności środowiskowej i efektywności ekonomicznej, można zaryzykować twierdzenie, że problem polega raczej na znalezieniu złotego środka w kontekście brania pod uwagę obu tych wartości, tak aby ewentualnie obniżony poziom efektywności ekonomicznej był rekompensowany wzrostem efektywności środowiskowej i *vice versa*. Sukcesem byłby zatem wysoki (lecz nie możliwie najwyższy) poziom zarówno efektywności środowiskowej, jak i efektywności ekonomicznej instrumentów rynkowych w ochronie środowiska. Taka optyka pozostaje w zgodzie z logiką zasady zrównoważonego rozwoju, postulującej integrację i wyważanie względów rozwoju gospodarczego z wymogami ochrony środowiska naturalnego w ten sposób, aby były one razem, w adekwatny sposób brane pod uwagę. Jest to droga środka – trudna, ale jedyna możliwa w obecnych czasach, w których nasilające się i coraz częstsze kryzysy ekonomiczne przeplatają się z dynamicznie wzrastającymi zagrożeniami dla środowiska naturalnego.

B. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowych

Moje zainteresowania badawcze obejmują szeroko rozumiane prawo ochrony środowiska i prawo energetyczne, zarówno polskie, jak i unijne. Jakkolwiek nie stronię również od podejmowania zagadnień spoza podstawowych kierunków prowadzonych przeze mnie badań, zainteresowania te można opisać jako koncentrujące się głównie w trzech niżej wskazanych nurtach.

Pierwszy nurt zasadza się na badaniu współzależności i antagonizmów pomiędzy polityką i prawem w dziedzinie energii a polityką i prawem w dziedzinie środowiska naturalnego, zwłaszcza w kontekście instrumentów ochrony klimatu.

Drugi nurt – który częściowo łączy się z pierwszym - obejmuje analizowanie konstrukcji i funkcjonowania instrumentów rynkowych w prawie ochrony środowiska, ze szczególnym uwzględnieniem systemu handlu uprawnieniami do emisji gazów cieplarnianych.

Trzeci nurt dotyczy kształtu polityki energetycznej Unii Europejskiej i państw członkowskich, ze szczególnym uwzględnieniem roli koncepcji solidarności energetycznej.

1) **Współzależności i antagonizmy pomiędzy polityką i prawem w dziedzinie energii a polityką i prawem w dziedzinie środowiska naturalnego, szczególnie w kontekście instrumentów ochrony klimatu**

Przedmiotem zainteresowania w ramach tego nurtu badawczego są kwestie wzajemnych powiązań, a także istniejących na styku obu obszarów konfliktów wartości - jak również postulaty *de lege ferenda* w zakresie ich unikania i optymalizacji współzależności. Wzrastająca ilość powiązań, a jednocześnie pogłębiające się sprzeczności, są pokłosiem traktatowo zdefiniowanych kierunków polityki ochrony środowiska i polityki energetycznej Unii Europejskiej. Widoczny jest niekiedy brak spójności koncepcji leżących u podstaw kreowania obu polityk, co znajduje wyraz w rozbieżnościach na poziomie ram prawnych. Zarazem jednak obie te sfery aktywności są ze sobą w sposób nierozzerwalny splecione, zważywszy zwłaszcza na znaczną presję wywieraną przez sektor energetyczny na środowisko naturalne. Złożoność relacji jest bardzo dobrze widoczna w szczególności w kontekście instrumentów ochrony klimatu.

W ramach pierwszego kierunku badawczego za ważne uważam następujące publikacje:

- **rozdział pt. *Płaszczyzny powiązań polityki energetycznej i polityki w dziedzinie środowiska Unii Europejskiej w kontekście zrównoważonego rozwoju* [w:] Dudzik S., Iwańska B., Półtorak N. (red.), *Inteligentna i zrównoważona gospodarka sprzyjająca włączeniu społecznemu – wyzwania dla systemów prawnych Unii Europejskiej i państw członkowskich*, Warszawa 2017, C.H. Beck, s. 260-273**

W ramach tego rozdziału dokonano analizy płaszczyzn powiązań pomiędzy unijną polityką w dziedzinie energii z jednej strony, a unijną polityką w dziedzinie środowiska naturalnego z drugiej strony. Analizę przeprowadzono w oparciu o dywergencyjnie (rozbieżnie) zintegrowaną ochronę środowiska oraz konwergencyjnie (zbieżnie) zintegrowaną ochronę środowiska. Wyodrębniono powiązania, w zakresie których środki przyjmowane w ramach polityki dotyczącej energii mogą stanowić instrument osiągnięcia celów prośrodowiskowych i *vice versa*, a z drugiej strony kwestie, w których elementy polityki energetycznej i polityki w dziedzinie środowiska naturalnego stoją ze sobą w sprzeczności. Analiza przykładów mechanizmów z obu płaszczyzn wykazała, że działania przedsiębrane w ramach polityki energetycznej czy też w ogóle funkcjonowanie sektora energetycznego może przyczyniać się do powstania zagrożeń dla środowiska naturalnego, stąd też niezbędne jest wdrożenie prawnych mechanizmów zapewniających zachowanie wymogów ochrony środowiska. Z drugiej jednak strony, w niektóre działania Unii w zakresie polityki energetycznej wpisane zostały projekty nakierowane na niwelowanie negatywnego wpływu na środowisko określonych przedsięwzięć. W wymiarze praktycznym, brak spójnej koncepcji w zakresie obu polityk, jak też poszczególnych ich elementów, prowadzi do powstawania wzajemnych sprzeczności.

- **rozdział pt. *Hierarchia wartości unijnej polityki w dziedzinie środowiska naturalnego* [w:] Zimmermann J. (red.), *Aksjologia prawa administracyjnego. Tom II*, Warszawa 2017, Wolters Kluwer, s. 273-285**

W omawianej publikacji dokonano analizy wartości, na których zgodnie z traktatowymi założeniami opierać się ma unijna polityka w dziedzinie środowiska naturalnego, jak również poczyniono refleksje na temat stopnia ich realizacji. Artykuł obejmuje rozważania dotyczące roli wartości w prawie administracyjnym, rekonstrukcji wartości towarzyszących wspomnianej sferze aktywności Unii Europejskiej oraz kolizji wartości. Przeprowadzone dociekania pozwoliły na wyciągnięcie wniosku, że z punktu widzenia ochrony założonych wartości pożądana byłaby refleksja prawodawcy unijnego, dotycząca rzeczywistych możliwości satysfakcjonującej realizacji wszystkich zakreślonych celów. Kluczowy w tym kontekście jest zarówno etap kształtowania regulacji prawnych, jak i etap ich stosowania.

- **rozdział pt. *Ochrona surowców energetycznych w unijnym i polskim porządku prawnym* [w:] Kruk E., Lubeńczuk G., Stelmasiak J. (red.), *Ochrona prawna zasobów naturalnych*, Lublin 2018, s. 55-64**

Powiązania między prawem i polityką w dziedzinie ochrony środowiska a prawem i polityką w dziedzinie energii odzwierciedla jeden z celów unijnej polityki w dziedzinie środowiska naturalnego, jakim jest ostrożne i racjonalne wykorzystywanie zasobów naturalnych. W omawianym rozdziale analizuję rzeczywiste znaczenie tego celu i jego przełożenie na konkretne regulacje w zakresie unijnego i krajowego porządku prawnego. Pozwala to na ustalenie, że w przeciwieństwie do unijnego porządku prawnego, prawo polskie posiada wykształcony model ochrony surowców energetycznych, i to zarówno w zakresie zapewnienia możliwości przyszłej eksploatacji surowców energetycznych, jak i w aspekcie ochrony surowców energetycznych zgodnie z koncepcją zrównoważonego rozwoju.

- **artykuł pt. *Methods of Harmonisation in EU Climate and Energy Directives and their Impact on the Content and Interpretation of National Law*, *Rocznik Administracji Publicznej* 2018 (4), s. 117-133**

Wzrastający rygorizm unijnej polityki klimatycznej powoduje, że w wymiarze pragmatycznym utrudnia ona realizację zarówno celów polityki w dziedzinie energii Unii Europejskiej, jak i – paradoksalnie – celów unijnej polityki w dziedzinie środowiska naturalnego. Przejawia się to także w pogłębiającym się zakresie harmonizacji, która w niektórych przypadkach zdaje się zbliżać do harmonizacji zupełnej. Artykuł analizuje różne metody harmonizacji stosowane w unijnych dyrektywach z obszaru klimatyczno-energetycznego, niekiedy znacznie odbiegające od traktatowego ujęcia dyrektywy jako typu aktu prawnego, jaki wiąże państwa członkowskie *w odniesieniu do rezultatu, który ma być osiągnięty, pozostawia jednak organom krajowym swobodę wyboru formy i środków* (art. 288 akapit trzeci TfUE). Różnice w tym zakresie nie są pozbawione znaczenia w kontekście kształtu i wykładni prawa krajowego; wręcz przeciwnie, takie kwestie głęboko wpływają nie tylko na wyżej wymienione, ale także na samą skuteczność aktów prawnych. Punktem

wyjścia jest krótki opis natury i podstawowych typów harmonizacji, które są na ogół stosowane przez dyrektywy Unii Europejskiej. Po analizie cech harmonizacji w ogólności, a także różnych rodzajów harmonizacji, punkt ciężkości zostaje przesunięty na bardziej szczegółowe zagadnienie harmonizacji stosowanej w ramach polityki środowiskowej Unii Europejskiej, na przykładach konkretnych dyrektyw. Rozważania prowadzą do wniosku, że zarówno zbyt szczegółowa, jak i zbyt ogólna treść dyrektyw może pociągać za sobą problemy w ich implementacji.

- **rozdział pt. *Paryskie porozumienie klimatyczne: przełom czy stagnacja?* [w:] Stahl M., Korzeniowski P., A. Kaźmierska-Patrzyzna (red.), *Problemy pogranicza prawa administracyjnego i prawa ochrony środowiska*, Warszawa 2017, Wolters Kluwer, s. 243-253**

Wzajemne powiązania między polityką i prawem w dziedzinie energii a polityką i prawem w dziedzinie środowiska naturalnego przejawiają się w szczególności w sferze ochrony klimatu. W omawianym rozdziale poddałam analizie rozwiązania paryskiego porozumienia klimatycznego z 2015 roku¹⁹, pod kątem ich efektywności oraz zasadności, w szczególności w porównaniu z poprzednio obowiązującymi międzynarodowymi regulacjami dotyczącymi zwalczania zmian klimatycznych. Przeprowadzone rozważania doprowadziły mnie do wniosku o paradoksalnie miękkim charakterze unormowań porozumienia paryskiego w porównaniu z poprzednim stanem prawnym, pomimo deklarowanego przełomu w zakresie zwalczania zmian klimatycznych.

- **rozdział pt. *Legal possibilities of carbon capture and storage in Poland*, Law and Administration in Post-Soviet Europe, vol. V, Górski G., Garczewska A., Sławiński W., Górski-Szymczak J. (red.), Toruń 2018, De Gruyter, s. 18-27**

W przedmiotowym artykule analizuję unormowania dyrektywy w sprawie geologicznego składowania dwutlenku węgla²⁰, prawa polskiego oraz okoliczności faktyczne rzutujące na ograniczone wykorzystanie technologii wychwytywania i geologicznego składowania dwutlenku węgla (ang. *Carbon Capture and Storage - CCS*) w Polsce. Atutem opracowania jest badanie tego zagadnienia w szerokim kontekście uwarunkowań polityki energetycznej i polityki w dziedzinie środowiska naturalnego; sam omawiany instrument stanowi pole ścierania się rozmaitych dążeń z obu wspomnianych sfer aktywności Unii Europejskiej, co finalnie rzutuje na problemy z jego praktycznym stosowaniem.

¹⁹ Porozumienie paryskie do Ramowej konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu, sporządzonej w Nowym Jorku dnia 9 maja 1992 r., przyjęte w Paryżu dnia 12 grudnia 2015 r. (Dz. U. z 2017 r., poz. 36)

²⁰ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/31/WE z 23.4.2009 r. w sprawie geologicznego składowania dwutlenku węgla oraz zmieniająca dyrektywę Rady 85/337/EWG, Euratom, dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2000/60/WE, 2001/80/WE, 2004/35/WE, 2006/12/WE, 2008/1/WE i rozporządzenie (WE) nr 1013/2006 (Dz. Urz. UE L 140 z 5.6.2009, s. 114).

- **artykuł pt. *Adaptation to Climate Changes with Particular Focus on the Legal Environment of the Energy Sector*, Gdańskie Studia Prawnicze 3/2021, s. 34-51**

W ramach prawnego reżimu ochrony klimatu istnieje rozdźwięk pomiędzy wielkością przestrzeni i środków poświęconych z jednej strony mitygacji, z drugiej adaptacji do zmian klimatycznych, na niekorzyść tej drugiej – chociaż przynajmniej część skutków zmian klimatu wydaje się być nieunikniona, a zatem z całą pewnością konieczne jest przedsięwzięcie pewnych działań adaptacyjnych. Jest tak w szczególności w przypadku sektora energetycznego, który pełni kluczową rolę w kontekście całej gospodarki. Omawiany artykuł dotyczy prawnych instrumentów nakierowanych na dostosowanie sektora energetycznego do zmian klimatycznych. Prowadzona analiza odnosi się do ogólnego podejścia do adaptacji, przewidywanych negatywnych konsekwencji zmian klimatycznych dla sektora energetycznego, jak również obecnych regulacji prawnych w tej kwestii – w celu wyciągnięcia wniosków co do prawnych instrumentów, które mogą być użyteczne w kontekście dostosowania sektora energetycznego do zmian klimatycznych.

- **artykuł pt. *Dostarczanie czystej, przystępnej cenowo i bezpiecznej energii w świetle zamierzeń Europejskiego Zielonego Ładu*, Europejski Przegląd Sądowy 2/2022, s. 13-22**

Europejski Zielony Ład jest wielowymiarową inicjatywą Komisji Europejskiej, w ramach której jednym z podstawowych dążeń jest zapewnienie dostarczania czystej, przystępnej cenowo i bezpiecznej energii. W ślad za odnośnym komunikatem²¹, ze strony Komisji Europejskiej pojawiły się inicjatywy legislacyjne odnoszące się w szczególności do zmian istniejących unijnych regulacji dotyczących transeuropejskich sieci energetycznych, energii ze źródeł odnawialnych czy efektywności energetycznej. Inicjatywy te wpisują się w poszczególne komponenty bezpieczeństwa energetycznego, do których należy zagwarantowanie ciągłości dostaw energii, możliwość zakupu energii po racjonalnych cenach czy przestrzeganie wymogów ochrony środowiska naturalnego. Artykuł analizuje wspomniane propozycje legislacyjne pod kątem ich potencjalnego oddziaływania. Zawarte w nim rozważania prowadzą do wniosku, że w inicjatywach w ramach zadania sformułowanego jako dostarczanie czystej, przystępnej cenowo i bezpiecznej energii ponownie pierwszorzędną rolę odgrywa zapewnienie energii czystej, i to w stosunkowo wąskim aspekcie dążenia do redukcji emisji gazów cieplarnianych i neutralności klimatycznej. Wobec treści omawianych propozycji legislacyjnych, realizacja pozostałych aspektów analizowanego dążenia jest niepewna.

²¹ Komunikat Komisji Europejskiej do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Rady, Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów pt. „Europejski Zielony Ład” z dnia 11.12.2019 r., COM/2019/640 final.

- artykuł pt. *Lasy w kontekście prawnych unormowań ochrony klimatu*, *Prawne Problemy Górnictwa i Ochrony Środowiska 1/2023*, s. 1-29 (w druku)

W omawianym artykule analizuję rolę ekosystemów leśnych w kontekście ochrony klimatu. Również i w tym aspekcie uwypukleniu ulegają powiązania między prawem i polityką w dziedzinie ochrony środowiska naturalnego a prawem i polityką w dziedzinie energii, ponieważ lasy służą także jako dostarczyciel biomasy drzewnej na cele energetyczne. Jednocześnie ekosystemy leśne pełnią różnorakie funkcje tak w kontekście zmian klimatycznych, jak i w kontekście szeroko pojmowanej ochrony środowiska. Dlatego moim zdaniem prawne regulacje (na szczeblu międzynarodowego i unijnego porządku prawnego) \ ochrony klimatu, w zakresie, w jakim są one poświęcone lasom i gospodarce leśnej, zasługują na uwagę. Przeprowadzona w artykule analiza pokazuje, że zwiększone wykorzystanie lasów w kontekście realizacji celów klimatycznych, przewidziane przez obecne i projektowane akty prawne na szczeblu prawa międzynarodowego i prawa Unii Europejskiej, będzie trudne do wykonania w praktyce, zwłaszcza w kontekście opisanej rozbieżności między intensyfikacją wykorzystania biomasy leśnej do celów energetycznych a potrzebą ochrony ekosystemów leśnych zmierzającej do ich wzmocnienia w wymiarze ilościowym i jakościowym.

W kontekście omawianego nurtu badawczego za istotne uznaję również napisane przeze mnie objaśnienia do wybranych artykułów ustaw związanych z ochroną środowiska w sektorze energetycznym, jak ustawa o odnawialnych źródłach energii²², ustawa o efektywności energetycznej²³ czy ustawa o promowaniu energii elektrycznej z wysokosprawnej kogeneracji²⁴. Także w kontekście tych aktów prawa krajowego uwidaczniają się powiązania między polityką i prawem w dziedzinie energii a polityką i prawem w dziedzinie środowiska naturalnego.

W ramach realizacji badań w spektrum omawianego nurtu badawczego wygłosiłam szereg referatów na konferencjach organizowanych przez różne ośrodki naukowe. Warto w tym kontekście wymienić zwłaszcza wygłoszony w języku angielskim referat pt. „Balancing climate protection and energy security. A challenge for the EU and EU Member States' legal orders” na międzynarodowej konferencji naukowej “The Milestones of Law in the Area of Central Europe 2022” w Bratysławie w dniu 24 czerwca 2022 r. W wystąpieniu tym analizowałam przyczyny wzrostu cen energii i jej nośników, wywodząc, że są one w istotnej mierze powiązane z przyczynami związanymi z klimatem (warunki atmosferyczne rzutowały na mniejszą produkcję energii ze źródeł odnawialnych, a jednocześnie zwiększony popyt na energię) bądź z wysiłkami Unii Europejskiej nakierowanymi na powstrzymanie zmian klimatycznych (co wyrażało się w szczególności w rosnących cenach uprawnień do emisji gazów cieplarnianych, napędzających wzrost cen energii). Postawiłam tezę o konieczności

²² Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o odnawialnych źródłach energii (tekst jedn. Dz. U. z 2020 r., poz. 261 ze zm.).

²³ Ustawa z dnia 20 maja 2016 r. o efektywności energetycznej (tekst jedn. Dz. U. z 2020 r., poz. 264 ze zm.).

²⁴ Ustawa z dnia 14 grudnia 2018 r. o promowaniu energii elektrycznej z wysokosprawnej kogeneracji (tekst jedn. Dz. U. z 2022 r., poz. 553 ze zm.).

wyważenia ochrony klimatu z dążeniem do bezpieczeństwa energetycznego postrzeganego jako zapewnienie ciągłości dostaw energii i jej nośników po adekwatnych cenach, co mogłoby być zrealizowane w szczególności poprzez koncentrację na wzmacnianiu efektywności energetycznej oraz działania nakierowane na przejście z modelu gospodarki liniowej na model gospodarki o obiegu zamkniętym (ang. *circular economy*), w której dąży się do jak najdłuższego zachowania wartości wykorzystywanych materiałów i produktów. Za istotny uważam także wygłoszony dnia 3 czerwca 2022 roku referat pt. „Europejski Zielony Ład. Zmiana paradygmatu unijnej polityki w dziedzinie środowiska naturalnego” na konferencji naukowej IV Zjazd Katedr i Zakładów Prawa Ochrony Środowiska pt. „Prawa i interesy w ochronie środowiska. Perspektywa międzynarodowa, unijna i krajowa” w Krakowie. W referacie tym analizowałam zamierzenia legislacyjne podejmowane w ramach Europejskiego Zielonego Ładu w kontekście traktatowych celów i zasad unijnej polityki w dziedzinie środowiska naturalnego, na tym gruncie przedstawiając konkluzję o zmianach modelu wspomnianej sfery aktywności, polegających zwłaszcza na przejściu na wymuszanie (zamiast promowania) rozwiązywania globalnych problemów środowiskowych (czego przykładem jest procedowany obecnie mechanizm dostosowywania cen na granicach (ang. *Carbon Border Adjustment Mechanism – CBAM*)) i zakładanej transformacji gospodarki liniowej w gospodarkę o obiegu zamkniętym, pociągającej za sobą wzrost znaczenia celu ostrożnego i racjonalnego wykorzystywania zasobów naturalnych i zasady naprawiania szkody w pierwszym rzędzie u źródła.

2) Konstrukcja i funkcjonowanie instrumentów rynkowych w prawie ochrony środowiska, ze szczególnym uwzględnieniem systemu handlu uprawnieniami do emisji gazów cieplarnianych

Przedmiotem zainteresowań realizowanych w ramach tego kierunku badań były teoretyczne założenia i funkcjonowanie w praktyce instrumentów rynkowych w prawie ochrony środowiska. Istotne było dla mnie w szczególności wyszczególnienie i zrekonstruowanie relacji w zakresie elementów rynkowych i elementów pozarynkowych tej kategorii instrumentów, rzutujących na rezultaty ich zastosowania w kontekście realizacji celów środowiskowych przy uwzględnieniu relacji czynionych nakładów do osiągniętych efektów. Poza monografią pt. *Instrumenty rynkowe w prawie ochrony środowiska Unii Europejskiej*, którą prezentuję jako osiągnięcie naukowe stanowiące podstawę ubiegania się o stopień doktora habilitowanego nauk prawnych, w ramach tego nurtu prowadziłam również badania koncentrujące się na wybranych aspektach poszczególnych mechanizmów rynkowych. W tym obszarze za kluczowe uznaję następujące publikacje:

- **współautorstwo artykułu (z dr. M. Pyką) pt. *EU carbon emissions allowances as environmental and financial instruments – is it possible to kill two birds with one stone?*, *Journal of Energy & Natural Resources Law* (w druku)**

Przedmiotem tego artykułu jest analiza skutków uznania uprawnień do emisji gazów cieplarnianych za instrumenty finansowe, przeprowadzona z punktu widzenia środowiskowego i ekonomicznego. Punktem wyjścia do rozważań jest identyfikacja istoty

uprawnień emisyjnych w ramach unijnego systemu handlu emisjami z punktu widzenia regulacji prawnych dotyczących EU ETS oraz analiza obrotu uprawnieniami do emisji gazów cieplarnianych z punktu widzenia założeń teoretycznych i funkcjonowania w praktyce. Następnie badaniu podlega uzasadnienie włączenia uprawnień emisyjnych do kategorii instrumentów finansowych, sposób włączenia oraz potencjalne jego oddziaływanie na charakter prawny tych jednostek. Rozważania obejmują także wyłączenia z zakresu zastosowania rozporządzenia MiFID II²⁵, prowadzone w celu znalezienia odpowiedzi na pytanie, czy MiFID II tworzy spójny system norm prawnych mających zastosowanie do różnych kategorii uczestników rynku handlu emisjami. Dociekania obejmują również stopień realizacji celów leżących u podstaw uznania uprawnień emisyjnych za instrument finansowy w ramach MiFID II z perspektywy alokacji pierwotnej i wtórnego obrotu. Wreszcie w artykule rozważamy implikacje nadania statusu instrumentów finansowych uprawnieniom do emisji gazów cieplarnianych z perspektywy efektywności środowiskowej i ekonomicznej. Przegląd dostępnych materiałów, literatury i własne spostrzeżenia prowadzą nas do wniosku, że w kontekście efektywności środowiskowej analizowana zmiana nie wygenerowała wartości dodanej, natomiast wywiera ona mieszane skutki w kontekście efektywności ekonomicznej unijnego systemu handlu uprawnieniami do emisji gazów cieplarnianych.

- **artykuł pt. *Ocena mechanizmu rezerwy stabilności rynkowej w świetle unijnego systemu handlu emisjami*, Europejski Przegląd Sądowy 12/2017, s. 11-20**

W artykule tym poddano analizie unormowania decyzji Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie ustanowienia i funkcjonowania rezerwy stabilności rynkowej²⁶ dla unijnego systemu handlu uprawnieniami do emisji gazów cieplarnianych - pod kątem wpływu przedmiotowego mechanizmu rezerwy na system handlu uprawnieniami, jak również weryfikacji zgodności tego mechanizmu z unijnym prawem pierwotnym. Przeprowadzona analiza wykazała, że część zarzutów wysuniętych przez Polskę przeciwko omawianej decyzji w ramach skargi o stwierdzenie jej nieważności w istocie była zasadna. Idzie tu o zarzut wdrożenia niewłaściwej procedury prawodawczej przy przyjmowaniu zaskarżonej decyzji oraz zarzut naruszenia zasady pewności prawa i zasady ochrony uzasadnionych oczekiwań przez przyjęcie środków, które ingerują w system handlu uprawnieniami do emisji gazów cieplarnianych w trakcie okresu rozliczeniowego.

- **rozdział pt. *O możliwościach adaptacji instrumentów rynkowych polityki klimatycznej na przykładzie zielonych certyfikatów* [w:] Mik C., Borek A. (red.), *Zmiany klimatu w świetle prawa Unii Europejskiej i prawa polskiego na tle porównawczym*, Warszawa 2021, s. 100-114**

²⁵ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/65/UE z dnia 15 maja 2014 r. w sprawie rynków instrumentów finansowych oraz zmieniająca dyrektywę 2002/92/WE i dyrektywę 2011/61/UE (przekształcenie) (Dz. Urz. UE L 173 z 12.06.2014 r., s. 349, ze zm.).

²⁶ Decyzja Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2015/1814 z dnia 6 października 2015 r. w sprawie ustanowienia i funkcjonowania rezerwy stabilności rynkowej dla unijnego systemu handlu uprawnieniami do emisji gazów cieplarnianych i zmiany dyrektywy 2003/87/WE (Dz. Urz. UE L 264 z 9.10.2015 r., s. 1, ze zm.).

Jako że systemy wsparcia energii odnawialnej oparte na zbywalnych certyfikatach, w odróżnieniu od unijnego systemu handlu uprawnieniami do emisji gazów cieplarnianych, funkcjonują w sposób rozproszony w różnych państwach członkowskich Unii Europejskiej, celowe wydaje się podjęcie rozważań z perspektywy komparatystycznej, ukazujących podobieństwa i różnice między takimi systemami. Celem prowadzonych rozważań jest wyciągnięcie wniosków w odniesieniu do pożądanego ukształtowania systemów zielonych certyfikatów. Należy to mniej trudności na poziomie konkretnych elementów systemów zielonych certyfikatów, lecz już dużo trudniej jest zrekonstruować kompleksowy model gwarantujący równowagę wszystkich komponentów przedmiotowych mechanizmów, co znajduje odzwierciedlenie w bardzo różnych ocenach skuteczności takich systemów.

W ramach omawianego nurtu badawczego, za ważne uznaję także wygłoszone przeze mnie referaty i wykłady gościnne. Warto w tym kontekście wspomnieć o wygłoszonym w języku angielskim referacie pt. „Carbon Border Adjustment Mechanism as a fiscal measure in the EU climate policy array of instruments” na międzynarodowej konferencji naukowej „Finance and Sustainability” we Wrocławiu dnia 30 czerwca 2022 r. W referacie tym przeprowadziłam analizę projektowanego mechanizmu dostosowywania cen na granicach (ang. *Carbon Border Adjustment Mechanism* – CBAM), który ma stanowić środek nakierowany na zapobieżenie tzw. ucieczce emisji poprzez uwzględnienie w cenach niektórych towarów importowanych do Unii Europejskiej dodatkowego komponentu finansowego odzwierciedlającego koszty emisji gazów cieplarnianych. Rozważania dotyczące projektowanego unijnego rozporządzenia wprowadzającego CBAM doprowadziły do wniosków, że w przeciwieństwie do bezpłatnego przydziału uprawnień do emisji dwutlenku węgla i rekompensat za pośrednie (tj. związane z wyższymi cenami energii) koszty emisji, stosowanych obecnie jako środki zapobiegające ucieczce emisji, CBAM będzie działać jako czynnik przyczyniający się do wzrostu cen towarów, co – zwłaszcza w kontekście trwającego kryzysu inflacyjnego – nie jest pożądane. Dlatego o ile CBAM można oceniać pozytywnie z punktu widzenia efektywności środowiskowej (i możliwe jest takie jego ukształtowanie, aby ten rodzaj efektywności jeszcze zwiększyć), o tyle zastosowanie tego mechanizmu wydaje się być niepożądane z punktu widzenia efektywności ekonomicznej unijnego systemu handlu uprawnieniami do emisji gazów cieplarnianych.

W nurt badawczy dotyczący konstrukcji i funkcjonowania instrumentów rynkowych w prawie ochrony środowiska, ze szczególnym uwzględnieniem systemu handlu uprawnieniami do emisji gazów cieplarnianych wpisują się również oczywiście wygłoszone przeze mnie w języku angielskim wykłady gościnne na Uniwersytecie Helsińskim (Finlandia) i Uniwersytecie Karola w Pradze (Czechy) – odpowiednio „The European Union Emissions Trading System in times of troubles: environmental vs. economic effectiveness” (wygłoszony dnia 24 sierpnia 2022 r.) i „Cap-and-trade as a market-based instrument of combating climate change - is it the right solution?” (wygłoszony dnia 14 września 2022 r.). Podczas tego pierwszego wykładu przedstawiłam w szerokiej perspektywie problematykę funkcjonowania unijnego systemu handlu uprawnieniami do emisji gazów cieplarnianych w kontekście problemów w postaci gwałtownych wzrostów cen energii i jej nośników, wyprowadzając

szereg wniosków o charakterze *de lege lata* i *de lege ferenda*. Natomiast drugi wykład poświęcony był ogólniejszym rozważaniom na temat wariantu *cap-and-trade* systemu zbywalnych uprawnień emisyjnych jako rozwiązania wykorzystywanego do zwalczania (a właściwie powstrzymywania czy łagodzenia) zmian klimatycznych.

3) **Ukształtowanie polityki energetycznej Unii Europejskiej i państw członkowskich, ze szczególnym uwzględnieniem roli koncepcji solidarności energetycznej**

Przedmiotem zainteresowania w ramach tego nurtu badawczego były wartości i dążenia w ramach polityki energetycznej, zarówno na szczeblu Unii Europejskiej, jak i poszczególnych państw członkowskich. Dynamiczny rozwój polityki energetycznej, a zwłaszcza regulacji nakierowanych na wzmacnianie szeroko pojętego bezpieczeństwa energetycznego, skutkuje potrzebą podjęcia analizy rzeczywistego znaczenia wartości i celów określonych w ramach tej polityki, jak również efektywności instrumentów nakierowanych na ich urzeczywistnienie. Szczególne znaczenie ma zasada solidarności energetycznej, która odgrywa coraz większą rolę w wielowymiarowym obrazie okoliczności rzutujących na kształt polityki energetycznej.

W ramach omawianego kierunku badawczego za ważne uważam następujące publikacje:

- **monografia pt. *Znaczenie transeuropejskich sieci energetycznych dla zapewnienia bezpieczeństwa energetycznego*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2017**

Za kluczową publikację w kontekście omawianego nurtu badawczego uznaję monografię dotyczącą roli transeuropejskiej infrastruktury energetycznej w zapewnieniu bezpieczeństwa energetycznego, która stanowi zmodyfikowaną i zaktualizowaną wersję rozprawy doktorskiej. Tematyka pracy jest niezwykle aktualna i obejmuje kwestię powiązań zachodzących pomiędzy prawnymi aspektami budowy i funkcjonowania transeuropejskich sieci energetycznych a stanem bezpieczeństwa energetycznego. Prowadzone rozważania obejmują pojęcie bezpieczeństwa energetycznego w kontekście unormowań prawnych wraz z wyodrębnieniem i omówieniem trzech podstawowych elementów tego pojęcia; określenie transeuropejskich sieci energetycznych i ich usytuowanie w kontekście różnych sfer aktywności Unii Europejskiej - polityka spójności, polityka energetyczna, polityka w zakresie środowiska naturalnego (rozdział I); koncepcję solidarności energetycznej i jej zastosowanie na polu transeuropejskiej infrastruktury energetycznej zarówno na etapie budowy, jak i funkcjonowania, a także problematykę unormowań powiązanych z bezpieczeństwem energetycznym *sensu stricto* we wspomnianym kontekście infrastruktury energetycznej (rozdział II); weryfikację tezy o rzeczywistym bądź pozornym charakterze antagonizmu pomiędzy aspektami bezpieczeństwa energetycznego związanymi z budową, rozwojem i funkcjonowaniem transeuropejskiej infrastruktury energetycznej a liberalizacją wewnętrznego rynku energii; analizę elementów wspomnianej liberalizacji rynku energii rzutujących na budowę i funkcjonowanie transeuropejskich sieci energetycznych pod kątem omawianego paradoksu (rozdział III); bezpieczeństwo ekologiczne jako implikację zasady integracji i koncepcji zrównoważonego rozwoju; zasadę przezorności i konsekwencje jej rozciągnięcia na wszystkie dziedziny polityki unijnej poprzez zasadę integracji w kontekście budowy i funkcjonowania transeuropejskich sieci energetycznych; powiązania między

unormowaniami dotyczącymi transeuropejskich sieci energetycznych a unormowaniami w zakresie prawa ochrony środowiska; konieczność równoważenia rozwoju gospodarczego z względami ochrony środowiska w kontekście transeuropejskiej infrastruktury energetycznej (rozdział IV). Celem prowadzonych badań była w szczególności weryfikacja hipotezy badawczej polegającej na twierdzeniu, że budowa i funkcjonowanie transeuropejskiej infrastruktury energetycznej bezpośrednio oddziałują na poziom bezpieczeństwa energetycznego.

Praca zawiera analizę zarówno okoliczności prawnych (w postaci znajdujących zastosowanie unormowań, głównie ze szczebla prawa Unii Europejskiej), jak i okoliczności faktycznych (na przykład współzależności w zakresie importu i eksportu surowców energetycznych), stanowi zatem kompleksowe studium poruszanych zagadnień i oryginalny wkład w rozwój doktryny, w której brak było tego rodzaju opracowania. Wobec niemożności skonstruowania precyzyjnej i niebudzącej wątpliwości definicji bezpieczeństwa energetycznego pożądane wydaje się przyjęcie, że na kwestię bezpieczeństwa energetycznego składają się trzy kluczowe elementy: 1) klasyczny element definicyjny - zagwarantowanie ciągłości dostaw; 2) specyficzny element definicyjny – zapewnienie zliberalizowanego i konkurencyjnego rynku energii; 3) akcesoryjny element definicyjny – przestrzeganie wymogów ochrony środowiska naturalnego. Możliwe i celowe jest zatem przyjęcie definicji bezpieczeństwa energetycznego jako optymalnego stanu charakteryzującego się łączną realizacją wszystkich powyższych elementów, na który wpływają tak czynniki faktyczne (w tym na przykład sytuacja geopolityczna), jak i prawne (kształt relewantnych unormowań). Analizując normy prawne regulujące budowę i funkcjonowanie transeuropejskiej infrastruktury energetycznej, należy stwierdzić, że są one rzeczywiście, a nie tylko w wymiarze deklaratywnym, nakierowane na zwiększenie poziomu bezpieczeństwa energetycznego pojmowanego jako wspomniana trójelementowa konstrukcja prawna. Dostrzec można jednak kilka problemów, których występowanie sprawia, że przedmiotowe oddziaływanie w rzeczywistości nie zawsze jest korzystne dla stanu bezpieczeństwa energetycznego. Praca zawiera identyfikację i wnioski nakierowane na rozwiązanie tych problemów. Stanowi ona nowatorskie ujęcie problematyki unormowań dotyczących budowy i funkcjonowania transeuropejskiej infrastruktury energetycznej w kontekście rozmaitych uwarunkowań natury prawnej i faktycznej.

- **artykuł pt. *Sprawa zwolnienia gazociągu OPAL z zasady dostępu stron trzecich – glosa do wyroku Sądu z 10.09.2019 r., T-883/16, Rzeczpospolita Polska przeciwko Komisji Europejskiej, Europejski Przegląd Sądowy 3/2020, s. 18-28***

W nurt badań poświęcony polityce energetycznej Unii Europejskiej i państw członkowskich, ze szczególnym uwzględnieniem roli koncepcji solidarności energetycznej, wpisuje się niewątpliwie napisana przeze mnie glosa dotycząca wyroku unijnego Sądu z 10 września 2019 r. w sprawie T-883/16 *Rzeczpospolita Polska przeciwko Komisji Europejskiej*²⁷ (który następnie został utrzymany w mocy orzeczeniem Trybunału Sprawiedliwości²⁸). W

²⁷ Wyrok Sądu z dnia 10 września 2019 r. w sprawie T-883/16 *Rzeczpospolita Polska przeciwko Komisji Europejskiej*, ECLI:EU:T:2019:567.

²⁸ Wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 15 lipca 2021 r. w sprawie C-848/19 P *Republika Federalna Niemiec przeciwko Rzeczpospolitej Polsce*, ECLI:EU:C:2021:598.

komentowanym rozstrzygnięciu unijny Sąd stanął na stanowisku, że zwolnienie gazociągu OPAL z zasady dostępu osób trzecich oraz regulacji taryfowej, przyznane przez niemiecki organ regulacyjny i zmodyfikowane przez Komisję Europejską, narusza zasadę solidarności energetycznej. Orzeczenie to, poza niewątpliwą wagą w kontekście interesów Polski, ma ogromne znaczenie z punktu widzenia dyskusji nad charakterem i znaczeniem odniesienia się do obowiązku prowadzenia polityki energetycznej Unii Europejskiej w duchu solidarności między państwami członkowskimi, zawartym w art. 194 ust. 1 TfUE. Omawiana glosa rozwija te kwestie, kładąc szczególny nacisk na wkład przedmiotowego orzeczenia w rekonstruowanie znaczenia i treści koncepcji solidarności energetycznej. Punktem wyjścia jest dotychczasowy sposób postrzegania solidarności energetycznej w rozmaitych aktach unijnego prawa, dokumentach *soft law* i dorobku doktryny. W mojej ocenie również uprzednio uzasadnione było traktowanie solidarności energetycznej jako normatywnej wytycznej działania Unii Europejskiej i jej państw członkowskich, koncentrującej się na nakazie współdziałania dla urzeczywistnienia wspólnego celu w postaci zagwarantowania bezpieczeństwa energetycznego (rozumianego jako w szczególności bezpieczeństwo dostaw energii i jej nośników), którego składowymi są, choć niewyłącznie, stany bezpieczeństwa energetycznego w poszczególnych państwach członkowskich. Wymuszała zatem ona uwzględnianie, obok partykularnych interesów poszczególnych państw członkowskich, również interes ogólnounijny oraz interesy innych państw członkowskich i jako taka nawiązywała do istniejącej współzależności między wyżej wymienionymi podmiotami. Rozstrzygnięcie Sądu przyznaje zasadzie solidarności energetycznej prominentną rolę, wskazując w szczególności, że wynikają z niej określone obowiązki tak na etapie kształtowania, jak i stosowania prawa; implikuje ona konieczność podjęcia próby unikania środków, które mogą naruszać interesy zarówno Unii, jak i poszczególnych państw członkowskich. Sąd kładzie tutaj nacisk na koncyliacyjny aspekt solidarności energetycznej, w którym mieści się dążenie do pogodzenia bardzo niekiedy różnych interesów posiadanych przez poszczególne państwa w Unii Europejskiej.

- **rozdział pt. *Solidarność klimatyczna a solidarność energetyczna* [w:] Bojar-Fijałkowski T. (red.), *Sprawiedliwość ekologiczna w prawie i praktyce*, Gdańsk 2016, Fundacja Rozwoju Uniwersytetu Gdańskiego, s. 283-297**

W kręgu rozważań na temat znaczenia solidarności w polityce energetycznej pozostaje częściowo rozdział w pracy zbiorowej, którego przedmiotem była kwestia powiązań i współzależności pomiędzy solidarnością energetyczną a solidarnością klimatyczną. Początkowa analiza obejmowała kwestię znaczenia pojęcia solidarności jako takiej – obejmującej wspólne działania, podyktowane wspólnymi interesami, przy czym wspólność działań należy rozumieć jako obejmującą działania jednostronne, nakierowane na wspomoczenie danego państwa, ale także mechanizmy kooperacyjne. Następnie dokonano porównania solidarności energetycznej (nakierowanej na zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego państw członkowskich i Unii Europejskiej jako całości) z solidarnością klimatyczną (nakierowaną na zwalczanie zmian klimatycznych w pierwszym rządzie przez redukcję emisji gazów cieplarnianych). W ramach prowadzonych badań wykazano, że głębsze wdrażanie solidarności klimatycznej implikuje potrzebę pogłębiania solidarności

energetycznej. Im bardziej restrykcyjne ograniczenia nałoży polityka klimatyczna i im bardziej pogłębiona i rozszerzona będzie solidarność klimatyczna, tym bardziej wzrastać będzie uzależnienie importowe Unii i tym bardziej potrzebna będzie głęboka solidarność energetyczna.

- **rozdział pt. *Right to energy? The protection of vulnerable recipients on national and international level*, Law and Administration in Post-Soviet Europe, vol. IV, Górski G., Garczewska A., Sławiński W., Górka-Szymczak J. (red.), Toruń 2017, De Gruyter, s. 31-41**

Opracowanie analizuje mechanizmy służące ochronie odbiorców wrażliwych energii elektrycznej pod kątem powiązań z różnymi unormowaniami, w tym dotyczącymi usług świadczonych w ogólnym interesie gospodarczym, solidarności energetycznej czy efektywności energetycznej. W ramach prowadzonych rozważań dokonano przeglądu, a następnie oceny mechanizmów wdrożonych celem zwalczania ubóstwa energetycznego jako niedostatecznych. Jako optymalne rozwiązanie tego problemu zaproponowano system wsparcia na kształt białych certyfikatów stosowanych w kontekście wzmacniania efektywności energetycznej.

W ramach omawianego nurtu badawczego, za ważne uznaję także wygłoszone przeze mnie referaty na międzynarodowych i ogólnopolskich konferencjach naukowych. Wystąpienia te obejmowały problematykę rozwoju koncepcji solidarności energetycznej oraz nowych środków nakierowanych na zaradzenie kryzysowi energetycznemu, które niejednokrotnie były w istotnej mierze inspirowane właśnie tą koncepcją. Warto w tym kontekście wyróżnić po pierwsze wygłoszony dnia 29 października 2022 r. w języku angielskim referat pt. “Energy solidarity revisited. Reflections in the context of the EU Green Deal” na międzynarodowej konferencji naukowej “JMM Autumn Sustainability Event 2022 - European Green Deal and the impact of the climate change on the EU regulatory framework. Searching for coherence” w Krakowie. Podczas tego wystąpienia wskazałam, że Europejski Zielony Ład jest nierozdzielnie związany z kwestiami energetycznymi, gdyż osiągnięcie dwóch głównych celów tej strategii (czyli neutralności klimatycznej oraz oddzielenia wzrostu gospodarczego od wykorzystania zasobów) jest oczywiście uzależnione od sposobu wykorzystania energii – ale także dlatego, że w istocie rzeczy funkcjonowanie sektora energetycznego ma kluczowe znaczenia dla powodzenia zamierzeń Europejskiego Zielonego Ładu. Wynika to częściowo z dużej presji, jaką sektor energetyczny wywiera na środowisko (w szczególności w zakresie emisji gazów cieplarnianych, ale też w szerszym kontekście; jak trafnie wskazano w literaturze, jedyną energią, która nie zanieczyszcza środowiska, jest ta nieprodukowana²⁹), lecz również z okoliczności, że energia jest dobrem o wartości strategicznej, niezastąpionym i niezbędnym dla społeczeństwa i gospodarki. W tym kontekście za wartę przeprowadzenia uznałam badanie relacji między solidarnością energetyczną a strategią Europejskiego Zielonego Ładu. W opisywany nurt badawczy niewątpliwie wpisuje się również wygłoszony

²⁹ *The only non-polluting energy is the one not generated* – T. Lauriol, *Energy Law in France* [w:] *Energy Law in Europe. National, EU and International Regulation* (red. M. Roggenkamp et al.), Oxford 2007, s. 617.

dnia 28 listopada 2022 r. referat pt. „Unia Europejska wobec kryzysu energetycznego. Środki nakierowane na zapewnienie ciągłości dostaw energii po możliwych do udźwignięcia cenach” na konferencji naukowej “IV Energetyczne Forum Nauki i Gospodarki. Źródła energii w dobie kryzysu i ich finansowanie” w Katowicach, w ramach którego omawiałam wybrane środki przyjęte na szczeblu Unii Europejskiej w reakcji na aktualny kryzys energetyczny. Wskazałam, że narzędzia te wydają się uwypuklać zasadę solidarności energetycznej i wzbogacać ją o nowe elementy, zaś niedookreśloność tej zasady w kontekście treści przepisów unijnego prawa pierwotnego otwiera możliwość dynamicznego stosowania w zależności od zmieniających się okoliczności. Wreszcie w kontekście wspomnianego nurtu badawczego w mojej ocenie znaczący był również wygłoszony dnia 6 grudnia 2021 roku w języku angielskim referat pt. „Tackling rising energy prices. Possible remedies and their compatibility with the rules of the EU environmental and energy policies” na międzynarodowej konferencji naukowej “Energy sector challenges in the era of energy transformation and the COVID - 19 pandemic” w Warszawie, w którym analizowałam zaproponowane przez Komisję Europejską w październiku 2021 r.³⁰ środki nakierowane na obserwowane znaczne i gwałtowne wzrosty cen energii elektrycznej oraz gazu ziemnego.

Poza wyżej wymienionymi nurtami badawczymi sytuują się również inne osiągnięcia naukowe, które w mojej ocenie stanowią znaczny wkład w rozwój dyscypliny. Gdy zainteresuje mnie dane zagadnienie, to nie waham się wyjść poza ramy standardowo realizowanych przeze mnie kierunków badań; jest to dla mnie tym większe wyzwanie i przygoda naukowa. Chciałabym tu wspomnieć o następujących publikacjach:

- **artykuł pt. *Greenwashing w kontekście unormowań prawnych*, Prawne Problemy Górnictwa i Ochrony Środowiska 1/2022, s. 1-26**

Artykuł ten w sposób kompleksowy analizuje aktualną i potencjalną odpowiedź systemu prawnego na rozprzestrzeniające się zjawisko nierzetelnego marketingu ekologicznego. Problem *greenwashingu* jest zagadnieniem badawczym, które jak dotąd nie doczekało się w polskiej doktrynie prawniczej szerszego opracowania, stąd też w mojej ocenie celowe było podjęcie rozważań na temat natury tego zjawiska (z próbą jego zdefiniowania i omówieniem różnych typów *greenwashingu*), zagrożeń z nim związanych oraz unormowań możliwych do zastosowania celem rozwiązania tego problemu (w tym kontekście badanie obejmuje zarówno prawo unijne, jak i prawo polskie, tak w zakresie przepisów powszechnie obowiązującego prawa, jak i *soft law*). Wyciągane wnioski wskazują, że *de lege lata* ani prawo unijne, ani prawo krajowe nie dostarczają adekwatnej i całościowej odpowiedzi na problem nierzetelnego marketingu ekologicznego; *de lege ferenda* artykuł stanowi przyczynek do dyskusji na temat uzupełnienia bądź korekty obecnie obowiązujących przepisów, tak aby pozyskać prawne instrumenty umożliwiające skuteczne zwalczanie nierzetelnego marketingu ekologicznego.

³⁰ W komunikacie Komisji Europejskiej do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów pt. „Reakcja na rosnące ceny energii: zestaw działań i środków wsparcia” z dnia 13.10.2021 r., COM(2021) 660 final.

- **artykuł pt. *Zasada solidarności i jej rola w sytuacjach kryzysowych na przykładzie Funduszu Solidarności Unii Europejskiej*, Europejski Przegląd Sądowy 5/2020, s. 20-29**

W prowadzonych badaniach zajmowałam się również analizą oddziaływania ogólnej koncepcji solidarności na polu wybranych instrumentów wykreowanych na podstawie unijnego prawa pochodnego. Jednym z takich instrumentów jest Fundusz Solidarności Unii Europejskiej, utworzony rozporządzeniem nr 2012/2002³¹, którego powstanie stanowiło przejaw realizacji solidarności wyrażonej w art. 222 TfUE. W czasach wzrastających potrzeb i nowych działań podejmowanych przez poszczególne państwa członkowskie, szczególnie aktualne staje się pytanie o rzeczywistą i pożądaną rolę Unii Europejskiej w sytuacjach kryzysowych. W tym kontekście celowe było, w mojej ocenie, poddanie analizie znaczenia i treści zasady solidarności, jak również jej praktyczne przełożenie na faktyczne działania. Fundusz Solidarności Unii Europejskiej może być uznawany za instrument egzemplifikujący zasadę solidarności, a jednocześnie możliwy do wykorzystania w obecnej sytuacji. Omawiany artykuł wychodzi od rozważań dotyczących zasady solidarności, a następnie koncentruje się na analizie Funduszu Solidarności jako szczególnego instrumentu opartego na tej zasadzie, który został dostosowany do pełnienia roli środka zaradczego wobec potrzeb finansowych związanych z zagrożeniami zdrowia publicznego³². Wywiedzione wnioski podkreślają zarówno mocne, jak i słabe strony ram prawnych determinujących model funkcjonowania Funduszu Solidarności Unii Europejskiej.

- **artykuł pt. *Problem niskiej emisji i dostępne rozwiązania prawne*, Europejski Przegląd Sądowy 7/2017, s. 39-49**

Przedmiotem rozważań w ramach tego artykułu były unormowania unijnego prawa pochodnego i prawa polskiego, które mogą zostać wykorzystane do rozwiązania problemu tak zwanej niskiej emisji, to jest emisji ze źródeł rozproszonych, powodowanej przez „indywidualne” źródła zanieczyszczeń, w szczególności przez ogrzewanie gospodarstw domowych paliwem niewłaściwej jakości spalany w wysokoemisyjnych urządzeniach. Wiele mechanizmów z zakresu ochrony powietrza w odniesieniu do tego typu emisji jest niedostępna do wykorzystania lub może pełnić wyłącznie ograniczoną funkcję, gdyż odnosi się do instalacji przemysłowych. W ramach prowadzonych rozważań dokonano wyodrębnienia bezpośrednich oraz pośrednich instrumentów zwalczania niskiej emisji, przy czym za linię podziału przyjęto charakter oddziaływania. W przypadku pośrednich instrumentów oddziaływania, ich rola na płaszczyźnie zwalczania smogu jest niejako akcesoryjna, ponieważ albo nie są one wprost nakierowane na osiągnięcie tego celu, albo cel ten nie jest wyłączny. Do instrumentów bezpośrednich można zaliczyć uchwały

³¹ Rozporządzenie Rady (WE) nr 2012/2002 z dnia 11 listopada 2002 r. ustanawiające Fundusz Solidarności Unii Europejskiej (Dz.Urz. UE L 311 z 14.11.2002 r., s. 3, ze zm.).

³² Omawiane zmiany wprowadziło rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2020/461 z dnia 30 marca 2020 r. zmieniające rozporządzenie Rady (WE) nr 2012/2002 w celu zapewnienia pomocy finansowej państwom członkowskim i państwom prowadzącym negocjacje w sprawie przystąpienia do Unii znacząco dotkniętym w związku z poważnym stanem zagrożenia zdrowia publicznego (Dz.Urz. UE L 99 z 31.3.2020 r., s. 9).

antysmogowe, natomiast pośrednie instrumenty zwalczania smogu mogą zostać wywiedzione w szczególności z regulacji dotyczących planowania i zagospodarowania przestrzennego czy efektywności energetycznej. Wiele spośród analizowanych instrumentów prawnych, pod warunkiem odpowiedniego ukształtowania istniejących w ich ramach unormowań, mogłoby stanowić użyteczny środek w zwalczaniu smogu. Wymagają one jednak wprowadzenia określonych zmian, które dostosowałyby je lepiej do realizacji celu zwalczania niskiej emisji.

- **artykuł pt. *Rozwiązania promujące odnawialne źródła energii a zwalczanie smogu, Europejski Przegląd Sądowy 10/2017, s. 25-31***

W artykule zbadano możliwość zastosowania rozwiązań prawnych (tak z unijnego, jak i polskiego porządku prawnego) promujących wykorzystanie energii ze źródeł odnawialnych do zwalczania smogu. Warto zauważyć, że temu zagadnieniu towarzyszy paradoksalna prawidłowość, iż wykorzystanie odnawialnych źródeł energii, postrzeganych jako korzystne dla środowiska, może rodzić określone problemy właśnie na tle ochrony środowiska naturalnego. Przeprowadzone rozważania pozwoliły na wysunięcie wniosku, że regulacje w zakresie odnawialnych źródeł energii mają dalece większy pozytywny wpływ na kwestię zwalczania smogu, gdy dotyczą aspektu promowania postaw prosumenckich, aniżeli gdy koncentrują się na osiąganiu ogólnego procentowego celu udziału energii ze źródeł odnawialnych przez częściowe wypieranie paliw konwencjonalnych. To drugie dotyczy bowiem instalacji podmiotów korzystających ze środowiska w zakresie wykraczającym poza korzystanie powszechne, a zatem zwykle na podstawie pozwoleń emisyjnych i objętych określonymi standardami emisyjnymi, co wymusza stosowanie przez nie paliw określonej jakości i urządzeń minimalizujących emisję zanieczyszczeń.

- **artykuł pt. *Wykładnia rozszerzająca prawa ochrony środowiska jako szczególnej gałęzi prawa, Studia Prawnicze KUL 2/2018, s. 67-85***

Przedmiotem zainteresowania były tu elementy wyróżniające prawo ochrony środowiska, a w szczególności swoiste zasady, takie jak zasada przezorności czy zasada materialnej odpowiedzialności sprawcy zanieczyszczenia, czy też swoiste instytucje, do których można zaliczyć rynkowe instrumenty ochrony środowiska, zapewniające elastyczność w zakresie dostosowywania się do wyznaczonego celu, ale zarazem wymuszające powstanie nowego rynku, które wymaga stworzenia nowych reguł i organów. Jednocześnie prawo ochrony środowiska w Polsce jest obszarem, który kształtuje się w istotnej mierze pod wpływem unormowań przyjmowanych przez Unię Europejską. Prowadzi to do sytuacji, w której w ramach prawa ochrony środowiska ścierają się różne nurty interpretacyjne, czyli przede wszystkim tradycyjnie przyjmowany w polskim prawie administracyjnym prymat wykładni językowej, a z drugiej strony wynikający z mechanizmów stosowania prawa unijnego nacisk na wykładnię celowościową i funkcjonalną, widoczny w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej. Ten ostatni trend jest wzmocniony przez wpływ zasad i wartości leżących u podstaw prawa ochrony środowiska. Prowadzi to do interesujących rezultatów interpretacyjnych.

- **rozdział pt. *The concept of the circular economy in the EU Green Deal* [w:] Radecka E., Nawrot F. (red.), *Green deal or green disorder?: selected issues = Zielony ład czy zielony nieporządek?: wybrane zagadnienia*, Toruń 2021, s. 243-270.**

Nawiązania do koncepcji gospodarki o obiegu zamkniętym (ang. *circular economy*) w zestawie dokumentów programowych znanych pod nazwą Europejskiego Zielonego Ładu wywołują pytania co do znaczenia tej koncepcji. Ścieżka wiodąca ku wdrożeniu gospodarki o obiegu zamkniętym obejmuje reformy prawa określone w komunikacie Komisji Europejskiej pt. „Nowy plan działania UE dotyczący gospodarki o obiegu zamkniętym na rzecz czystszej i bardziej konkurencyjnej Europy”³³. Artykuł podejmuje próbę określenia znaczenia pojęcia gospodarki o obiegu zamkniętym poprzez analizę zapowiedzianych działań, zestawiając je z obecnym stanem prawnym i faktycznym. Prowadzone rozważania pozwoliły na wywiedzenie szeregu wniosków, dotyczących zwłaszcza potencjalnych barier w transformacji unijnej gospodarki w gospodarkę o obiegu zamkniętym.

- **artykuł pt. *Trzeci filar konwencji z Aarhus oraz rola Komitetu ds. Przestrzegania Konwencji z Aarhus*, Europejski Przegląd Sądowy 10/2020, s. 22-29**

Tak zwany trzeci filar Konwencji z Aarhus³⁴ obejmuje zagwarantowanie dostępu do sprawiedliwości, czyli dostępu do procedur odwoławczych i sądowych, w rozmaitych sprawach środowiskowych. Ponieważ Konwencja kreuje istotne prawa proceduralne w odniesieniu do środowiska naturalnego, kluczowe znaczenie ma stworzenie mechanizmu kontroli, zapewniającego ich przestrzeganie. Ponadto, ponieważ art. 9 Konwencji, wprowadzający zasady dostępu do sprawiedliwości ma charakter raczej ogólny, istnieje potrzeba interpretacji jego postanowień. Obie te funkcje są przypisane Komitetowi ds. Przestrzegania Konwencji z Aarhus. W artykule dokonano analizy zasad dostępu do sprawiedliwości w sprawach środowiskowych w świetle dotychczasowej aktywności tego organu, z uwzględnieniem jego wyjątkowej pozycji. Pozwoliło to na poczynienie konkluzji, że aktywność Komitetu w rozmaity sposób uwypukla znaczenie krajowego orzecznictwa sądowego dla zapewnienia zgodności z Konwencją.

Obecnie jestem zaangażowana w tworzenie wybranych rozdziałów i podrozdziałów do Tomu XIV (*Prawo środowiska UE, prawo rolne, prawo żywnościowe*) w ramach *Systemu Prawa Unii Europejskiej*, który ma zostać wydany w 2023 r. nakładem Wydawnictwa C.H. Beck. Powyższe obejmuje: rozdział *Pochodne prawo środowiska* (we współautorstwie z dr. hab. Barbarą Iwańską, prof. UJ oraz dr. Mariuszem Baranem), rozdział *Sądy krajowe jako miejsce stosowania unijnego prawa środowiska* (we współautorstwie z dr. hab. Barbarą Iwańską, prof. UJ oraz drem Mariuszem Baranem) i rozdział *Narzędzia osiągnięcia celów polityki Unii w*

³³ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów pt. „Nowy plan działania UE dotyczący gospodarki o obiegu zamkniętym na rzecz czystszej i bardziej konkurencyjnej Europy” z dnia 11.03.2020 r., COM(2020) 98 final.

³⁴ Konwencja o dostępie do informacji, udziale społeczeństwa w podejmowaniu decyzji oraz dostępie do sprawiedliwości w sprawach dotyczących środowiska, sporządzona w Aarhus dnia 25 czerwca 1998 r. (Dz. U. z 2003 r. Nr 78, poz. 706).

dziedzinie środowiska (we współautorstwie z prof. A. Habudą) w części I pt. Uwarunkowania systemowe polityki Unii w dziedzinie środowiska i zagadnienia systemowe prawa środowiska UE, zaś w części II pt. Prawo pochodne – podrozdział Powietrze, klimat w ramach rozdziału Ochrona i korzystanie z komponentów środowiska oraz podrozdział Interakcje między ochroną środowiska a unijną polityką w dziedzinie energii w ramach rozdziału Wpływ wymogów ochrony środowiska na kierunek rozwoju gospodarczego Unii i jej polityk sektorowych.

Uczestniczę również – jako autorka jednego z rozdziałów, poświęconego celowi ostrożnego i racjonalnego wykorzystywania zasobów naturalnych w kontekście międzynarodowego problemu ograniczonego charakteru zasobów (tytuł: *Scarcity of resources in a cross-border context. A closer look at the EU environmental policy goal of prudent and rational utilisation of natural resources*) w tworzeniu anglojęzycznej monografii pt. *Cross-border pollution and environmental disputes in EU law. Global challenges and local remedies*, której *book proposal* został zaakceptowany przez wydawnictwo Routledge i która ma ukazać się w roku 2023 nakładem tego wydawnictwa.

5. Informacja o wykazywaniu się istotną aktywnością naukową albo artystyczną realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej.

W ramach realizowanych badań prowadziłam wykłady gościnne, uczestniczyłam w konferencjach bądź seminariach naukowych i realizowałam kwerendy naukowe w ośrodkach poza Uniwersytetem Jagiellońskim, w tym również na uczelniach zagranicznych.

Warto tu wskazać w szczególności następujące wyjazdy zagraniczne:

- 20.05.2019 – 24.05.2019, Uniwersytet w Kobe (Japonia) – prowadzenie wykładów gościnnych „International and EU Environmental Law” w ramach kursu pt. „Public international law/EU law”, kwerenda biblioteczna oraz wygłoszenie (21.05.2019 r.) referatu w j. angielskim pt. „Environmental Values and Objectives and their Extra-legal Rooting” podczas seminarium pt. “Legal Methodology: International and Comparative Perspective” na Uniwersytecie w Kobe;
- 21.08.2022 – 26.08.2022, Uniwersytet Helsiński (Finlandia) - kwerenda biblioteczna, uczestnictwo w międzynarodowej konferencji naukowej pt. ‘Implementing “Fit for 55” – The right Logistics and Transport Infrastructure for a Net Zero-Carbon Future – The Nordics at the Helm?’ na Uniwersytecie w Helsinkach, spotkania z dr Tiina Paloniitty i dr Dorothee Cambou oraz wygłoszenie (24.08.2022 r.) wykładu plenarnego gościnnego w j. angielskim pt. “The European Union Emissions Trading System in times of troubles: environmental vs. economic effectiveness”;
- 12.09.2022 – 16.09.2022, Uniwersytet Karola w Pradze (Czechy) – kwerenda biblioteczna, spotkanie z prof. Milanem Damohorský oraz wygłoszenie (14.09.2022 r.) wykładu plenarnego gościnnego w j. angielskim pt. „Cap-and-trade as a market-based instrument of combating climate change - is it the right solution?”

Ponadto 16.12.2021 r. wygłosiłam również wykład gościnny pt. "Environmental law in Poland and its relationship with the EU law – preliminary remarks" dla studentów Vasyl Stefanyk Precarpathian National University w Ivano-Frankivsk (Ukraina).

Wygłosiłam również szereg referatów na konferencjach naukowych organizowanych przez różne ośrodki naukowe (poza uczelnią macierzystą) w Polsce i za granicą, w tym – wymieniając tylko te wygłoszone po uzyskaniu stopnia doktora - Comenius University w Bratysławie (Słowacja), Yaroslav Mudryi National Law University w Charkowie (Ukraina), Uniwersytet Warszawski, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Uniwersytet Gdański, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, Politechnika Rzeszowska. Za ważny uważam w szczególności wygłoszony 24.09.2022 r. wykład pt. "Climate protection in the context of human and fundamental rights from the perspective of European and Polish law" na XII Niemiecko-Polskim Kolokwium Administracyjnym (XXII. Deutsch - Polnisches Verwaltungskolloquium) pt. "Ochrona klimatu jako wyzwanie dla prawa administracyjnego w Europie" ("Klimaschutz als Herausforderung für das Verwaltungsrecht in Europa") w Poznaniu, organizowanej przez Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

Jestem również autorką artykułów w czasopiśmie i rozdziałów w pracach zbiorowych wydawanych w ramach i/lub z inicjatywy badaczy z różnych uczelni (wyszczególnionych w wykazie osiągnięć załączonym do wniosku habilitacyjnego).

Jestem także członkiem międzynarodowego stowarzyszenia naukowego „European Environmental Law Forum” (EELF), stanowiącego inicjatywę naukowców i praktyków prawa ochrony środowiska z całej Europy, której celem jest wspieranie wymiany intelektualnej w zakresie rozwoju i wdrażania międzynarodowego, europejskiego i krajowego prawa ochrony środowiska – jak również członkiem Laboratorium Klimatyczno-Energetycznym w ramach Centrum Studiów Antymonopolowych i Regulacyjnych (CARS) Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego. Laboratorium realizuje szerokie spektrum działań, w tym w szczególności prowadzi badania naukowe, organizuje konferencje naukowe czy wykłady gościnne. Przedmiotem zainteresowania Laboratorium są prawne regulacje dotyczące funkcjonowania sektora energetycznego, w szczególności elektroenergetyki, ciepłownictwa i gazownictwa, w tym również unormowania z zakresu ochrony klimatu oddziałujące na ten sektor.

6. Informacja o osiągnięciach dydaktycznych, organizacyjnych oraz popularyzujących naukę lub sztukę.

Osiągnięcia dydaktyczne

Niezależnie od prowadzonej działalności naukowej, jestem zaangażowana w działalność dydaktyczną i szkoleniową w macierzystej uczelni oraz poza nią. Doświadczenia w tym zakresie zdobywałam prowadząc w kolejnych latach zajęcia w różnych formach (wykłady, ćwiczenia, zajęcia szkoleniowe) i dla różnych odbiorców (w tym studentów, pracowników administracji publicznej, praktyków prawa).

W ramach zatrudnienia na Uniwersytecie Jagiellońskim prowadzę zajęcia dydaktyczne wyszczególnione w pkt 3 niniejszego autoreferatu. W sposób szczególny chciałabym wyróżnić prowadzony przeze mnie autorski wykład monograficzny w języku angielskim pt. *Environmental and energy law*, przeznaczony dla studentów prawa II-IV roku, w tym także studentów z programu Erasmus. Prowadząc ten przedmiot, dzielę się dorobkiem moich badań naukowych, zwłaszcza tych dotyczących działań legislacyjnych Unii Europejskiej na skrzyżowaniu polityki energetycznej i polityki środowiskowej. Unikalny charakter tego wykładu polega na spojrzeniu na regulacje ochrony środowiska, w tym ochrony klimatu, z perspektywy ich wpływu na funkcjonowanie sektora energetycznego oraz istotne aspekty bezpieczeństwa energetycznego, takie jak ciągłość dostaw energii i jej nośników po racjonalnych cenach. W trakcie wykładu omawiam w szczególności następujące zagadnienia: charakterystyka sektora energetycznego i ryzyka generowane przez jego funkcjonowanie w odniesieniu do środowiska naturalnego; wzajemne powiązania i antagonizmy pomiędzy sferami polityki w dziedzinie środowiska naturalnego i polityki energetycznej; podstawowe cele ochrony środowiska w sektorze energetycznym, jak ostrożne i racjonalne wykorzystywanie zasobów naturalnych czy ograniczenie emisji zanieczyszczeń do środowiska; ochrona klimatu jako obszar regulacji prawa międzynarodowego i prawa unijnego; założenia konstrukcyjne i rzeczywiste funkcjonowanie podstawowych instrumentów ochrony klimatu rzutujących na sektor energetyczny, w tym handel emisjami, mechanizmy nakierowane na promowanie energii ze źródeł odnawialnych czy narzędzia wzmacniania efektywności energetycznej, z uwzględnieniem szczególnego charakteru i specyficznego oddziaływania instrumentów rynkowych.

W ankietach studenckich przeprowadzanych na Uniwersytecie Jagiellońskim uczestnicy prowadzonych zajęć podkreślają w szczególności bardzo dobre przygotowanie merytoryczne zajęć, wysoką wartość prowadzonych ćwiczeń w zakresie przygotowania do egzaminu, udostępnianie wielu materiałów, przejrzysty sposób przekazywania wiedzy i życzliwość.

Na organizowanym przez Uniwersytet Jagielloński kursie przygotowawczym na aplikacje prawnicze od początku zatrudnienia co roku prowadzę zajęcia szkoleniowe z prawa Unii Europejskiej.

Ponadto prowadziłam wykłady pt. *Ochrona środowiska w energetyce* oraz *Ochrona środowiska w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym* na organizowanych przez Katedrę Prawa Europejskiego i Katedrę Prawa Ochrony Środowiska UJ studiach podyplomowych *Ochrona środowiska w prawie Unii Europejskiej* i w *prawie polskim* w

latach 2015-2016 oraz *Prawo ochrony środowiska w prawie Unii Europejskiej i w prawie polskim* w latach 2017-2018, skierowanych m.in. do radców prawnych i przedstawicieli administracji publicznej.

Wygłaszałam również wykłady gościnne na uczelniach zagranicznych, w tym na Uniwersytecie w Kobe (Japonia), Uniwersytecie Helsińskim (Finlandia), Uniwersytecie Karola w Pradze (Czechy) czy Vasyl Stefanyk Precarpathian National University w Ivano-Frankiwsku (Ukraina). W moim dorobku mam również liczne wystąpienia na rozmaitych konferencjach międzynarodowych i ogólnopolskich w Polsce i za granicą.

Jeszcze w czasie studiów magisterskich uczestniczyłam w pracach Sekcji Prawa Unii Europejskiej Towarzystwa Biblioteki Słuchaczy Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego i byłam współautorką repetytorium z prawa ustrojowego Unii Europejskiej (*Prawo ustrojowe Unii Europejskiej. Repetytorium*, red. Pyka M., Wojtyniak B., Warszawa 2010, Wolters Kluwer – współautorstwo rozdziału 5 pt. *Fundamentalne zasady Unii Europejskiej*).

Osiągnięcia organizacyjne

W ramach organizacyjnego aspektu mojej działalności, współorganizowałam kilka konferencji naukowych o zasięgu międzynarodowym i ogólnopolskim, wśród których należy wymienić zwłaszcza:

- międzynarodową konferencję naukową Avosetta Meeting „The protection of endangered species and habitats” (Kraków, 25-28 maja 2017 r.);
- IV Zjazd Katedr i Zakładów Prawa Ochrony Środowiska pt. „Prawa i interesy w ochronie środowiska. Perspektywa międzynarodowa, unijna i krajowa”, organizowany przez Centrum Prawa Ochrony Środowiska UJ (Kraków, 2-3 czerwca 2022 r.); owocem konferencji ma być monografia zbiorowa obejmująca rozdziały dotyczące zagadnień poruszonych w czasie konferencji, którą przygotowuję jako jeden z jej redaktorów;
- konferencję naukową pt. „Polska w różnicującej się Europie”, organizowaną przez Katedrę Prawa Europejskiego UJ (Gródek nad Dunajcem, 3-5 czerwca 2018 r.);
- konferencję naukową pt. „Inteligentna i zrównoważona gospodarka sprzyjająca włączeniu społecznemu – wyzwania dla systemów prawnych Unii Europejskiej i państw członkowskich”, organizowaną przez Katedrę Prawa Europejskiego UJ i Katedrę Prawa Ochrony Środowiska UJ (Gródek nad Dunajcem, 14-16 czerwca 2015 r.)

Osiągnięcia popularyzujące naukę

Szereg moich działań nosi znamiona popularyzacji nauki.

W ramach projektu „Prawo na rzecz bardziej zielonej Europy” realizowanego przez Fundację ClientEarth Prawnicy dla Ziemi, finansowanego przez Komisję Europejską w ramach projektu LIFE pt. „Dostęp do wymiaru sprawiedliwości w sprawach z zakresu ochrony środowiska”, wygłosiłam wykład na temat dostępu do wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących ochrony środowiska w Konwencji z Aarhus i roli orzecznictwa Komitetu ds.

Przestrzegania Konwencji Aarhus na organizowanym przez Fundację ClientEarth, skierowanym do sędziów spotkaniu pt. „Prawo na rzecz bardziej zielonej Europy. Dostęp do wymiaru sprawiedliwości w sprawach z zakresu ochrony środowiska” (18.04.2019 r.) w Katowicach. Ponadto współorganizowałam warsztaty na Uniwersytecie Jagiellońskim pt. „Dostęp do wymiaru sprawiedliwości w sprawach z zakresu ochrony środowiska” oraz przygotowałam i wygłosiłam na nich (16.05.2019 r.) wykład pt. „Trzeci filar Konwencji z Aarhus oraz rola Komitetu ds. Przestrzegania Konwencji z Aarhus”.

Walory popularyzacji nauki ma także niewątpliwie projekt „Skuteczność prawa w rozwiązywaniu problemów przewrotnych. Studium przypadku polityk antysmogowych w Małopolsce” finansowany przez NCN (nr 2019/34/E/HS5/00018), w ramach którego uczestniczę w tworzeniu monografii na temat walki z problemem smogu w Małopolsce (II poł. roku 2022 / I poł. roku 2023; monografia w przygotowaniu). Wraz z dr hab. Barbarą Iwańską, prof. UJ oraz dr. Mariuszem Baranem, opracowuję części poświęcone regulacjom prawa ochrony powietrza.

Uczestnicząc w projekcie „Co-operation with national judges in the field of environmental law”, prowadzonym przez the Academy of European Law (ERA) w Trier we współpracy z Dyрекcją Generalną ds. Środowiska Komisji Europejskiej, Naczelnym Sądem Administracyjnym, partycypuję w przygotowaniu materiałów szkoleniowych dotyczących unijnego i polskiego prawa wodnego na potrzeby polskich sędziów sądów administracyjnych (II poł. roku 2022/ I poł. roku 2023); ponadto przygotowuję wykłady, jakie będę wygłaszczać podczas warsztatów pt. „EU and Polish Water Legislation. Focus on access to justice” dla sędziów i prokuratorów, które odbędą się w dniach 8-9 i 15-16 maja 2023 r.

Pragnę również zwrócić uwagę na poznawcze, praktyczne i popularyzatorskie walory opracowanych we współautorstwie raportów krajowych na spotkanie w ramach sieci naukowej Avosetta Group, które wymagały analizy przepisów prawa, orzecznictwa (lub innych źródeł) z zakresu różnych obszarów regulacji środowiskowej.

Na zaproszenie różnych organizacji studenckich, stowarzyszeń oraz instytucji naukowych brałam udział w różnych spotkaniach czy konferencjach popularyzujących naukę. Do tego typu działań należało w szczególności:

- uczestnictwo w podcaście z serii „Prawo przyszłości”, w którym dr Ewa Górską z Future Law Lab na Uniwersytecie Jagiellońskim rozmawia ze mną o prawie, środowisku i energetyce (podcast nagrany 07.01.2022 r., dostępny na różnych stronach internetowych, w tym profilu Future Law Lab na Facebooku, w serwisach Spotify czy Apple Podcasts);
- wygłoszenie (10.05.2022 r.) referatu pt. „Między ochroną klimatu a bezpieczeństwem energetycznym. Prawo Unii Europejskiej wobec wyzwań teraźniejszości” podczas Dnia Europy na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie;
- wygłoszenie (19.05.2022 r.) referatu w j. angielskim pt. „Forests in the EU Climate Policy” na międzynarodowej konferencji naukowej „International Conference on Climate

Law” w Poznaniu, organizowanej przez Europejskie Stowarzyszenie Studentów Prawa ELSA Poznań, transmitowanej przez platformę ClickMeeting;

- uczestnictwo w interdyscyplinarnym spotkaniu z cyklu „(R)ewolucyjne espresso czyli syntetycznie o świecie, w jakim żyjemy”, pt. „Radykalny zwrot czy przyspieszenie? Na jakim etapie transformacji energetycznej jesteśmy?” (23.06.2022 r.), organizowanym przez SocRevLab (POB Society of the Future) Uniwersytetu Jagiellońskiego i transmitowanym przez MS Teams;
- uczestnictwo (08.12.2022 r.) w charakterze eksperta w panelu dyskusyjnym na spotkaniu Koła Prawa Ochrony Środowiska Uniwersytetu Jagiellońskiego poświęconego energii atomowej i jej rozwojowi w Polsce;
- uczestnictwo (15.12.2022 r.) w charakterze eksperta w panelu dyskusyjnym pt. „Kryzys klimatyczny a prawa człowieka. Perspektywa globalna, fundamentalne dokumenty, nowa terminologia” podczas I Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej Praw Człowieka pt. „Kryzys klimatyczny na różnych kontynentach”, organizowanej przez Europejskie Stowarzyszenie Studentów Prawa ELSA Kraków, transmitowanej przez platformę ClickMeeting.

Pełniłam również funkcję mentora (prowadzącego obrady) podczas Energy Community Summer School (Kraków, dnia 29 sierpnia 2019 r.).

W ramach udziału w życiu naukowym Centrum Prawa Ochrony Środowiska oraz Katedry Prawa Europejskiego, biorę udział w cyklicznych spotkaniach naukowych, w których udział biorą pracownicy naukowci tych Katedr, doktoranci oraz osoby współpracujące. Niektóre z tych spotkań były okazją dla prezentacji moich wyników badań, a inne ograniczone do głosu w dyskusji.

W ramach konsultacji i dyżurów udzielam zainteresowanym studentom wskazówek merytorycznych w związku z prowadzonymi przeze mnie zajęciami.

W przebiegu swojej pracy naukowej, wygłosiłam kilkadziesiąt referatów (po uzyskaniu stopnia doktora 25, ogółem ponad 50) na temat prowadzonych badań na różnych konferencjach (nie licząc wykładów gościnnych i uczestnictwa w panelach dyskusyjnych), co również może popularyzować wyniki tych badań.

7. Oprócz kwestii wymienionych w pkt. 1-6, wnioskodawca może podać inne informacje, ważne z jego punktu widzenia, dotyczące jego kariery zawodowej.

W związku z zaangażowaniem w charakterze pracownika badawczo-dydaktycznego na Uniwersytecie Jagiellońskim, byłam autorką lub współautorką opinii prawnych zarówno dla podmiotów z sektora publicznego, jak i sektora prywatnego, wymienionych w wykazie osiągnięć załączonym do wniosku habilitacyjnego.

Ponadto recenzowałam artykuły publikowane w różnych czasopismach naukowych, m.in. w „Europejskim Przeglądzie Sądowym”, „Studiach Prawniczych” czy „Prawnych Problemach Górnictwa i Ochrony Środowiska”. Byłam również recenzentką prac magisterskich pisanych

w Centrum Prawa Ochrony Środowiska oraz w Katedrze Prawa Międzynarodowego Publicznego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego, jak również recenzentką wniosków w konkursie POB Heritage - miniGRANTY Humanistyka Cyfrowa (2021) oraz w konkursie POB Anthropocene – Open Access (2021) na Uniwersytecie Jagiellońskim.

.....
(podpis wnioskodawcy)

